

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Helena Křivanová

Zprostředkování osvojení a preadopční péče

Diplomová práce

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Zprostředkování osvojení a preadopční péče“
vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne

.....

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce, paní doktorce JUDr. Lence Westphálové za její konzultace a pomoc při tvorbě práce. Dále bych chtěla poděkovat paní Bc. Mgr. Andee Jelínkové, metodičce náhradní rodinné péče Krajského úřadu v Olomouci za její ochotu, pomoc a inspirativní připomínky při častých konzultacích. Současně děkuji i paní Bc. Miroslavě Žitníkové, z odboru sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu v Rožnově pod Radhoštěm za rady a informace, které mi poskytla.

Obsah:

Seznam použitých zkratk.....	6
1. Úvod.....	7
2. Pojem osvojení.....	10
2.1. Kategorie osvojení.....	10
2.1.1. Osvojení zletilého.....	11
2.2. Předpoklady osvojení.....	12
2.2.1. Nedostatečné nebo chybějící rodinné prostředí.....	13
2.2.2. Zájem dítěte a společnosti na vytvoření nového rodinného prostředí.....	14
2.2.3. Zásadně souhlas nezletilého dítěte.....	15
2.2.4. Existence vhodného budoucího osvojitele a jeho vůle nezletilé dítě osvojit.....	15
2.2.5. Obligatorní preadopční péče.....	16
2.3. Následky osvojení.....	16
3. Zprostředkování osvojení.....	18
3.1. Zprostředkování osvojení a jeho význam.....	19
3.2. Funkce obecního úřadu obce s rozšířenou působností v procesu zprostředkování.....	20
3.3. Funkce krajského úřadu v procesu zprostředkování.....	21
3.4. Funkce Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v procesu zprostředkování a ministerstva.....	24
4. Odborné posouzení.....	25
5. Odborná příprava pro budoucí osvojitele.....	27
6. Preadopční péče.....	29
7. Řízení o osvojení.....	32
7.1. De lege lata.....	32
7.1.1. Návrh na zahájení řízení.....	32
7.1.2. Účastníci řízení.....	32
7.1.3. Opatrovník dítěte.....	33
7.1.4. Souhlas dítěte s osvojením a výslech dítěte v řízení o osvojení.....	34

7.1.5. Postup soudu v řízení o osvojení	34
7.1.6. Změna příjmení, jména osvojence	35
7.1.7. Zrušitelné a nezrušitelné osvojení	36
7.2. De lege ferenda	37
7.2.1. Osvojení nezletilého	37
7.2.2. Osvojení zletilého	39
8. Osvojení v zahraniční právní úpravě	40
8.1. Podmínky osvojení	40
8.2. Zprostředkování osvojení	42
8.3. Schválení adopce soudem	45
8.4. Následky adopce	45
8.5. Srovnání s českou právní úpravou	47
9. Závěr	49
10. Seznam použité literatury	52
Shrnutí práce	56
Summary	56
Klíčová slova - Keywords	57

Seznam použitých zkratek

ABGB	Všeobecný zákoník občanský (Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch)
LZPS	Listina základních práv a svobod
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
UMPOD	Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZOSPOD	zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
ZŘS	návrh zákona o zvláštních řízeních soudních

1. Úvod

Osvojení je institut rodinného práva známý již z dob římského práva a podobný institut znal již Chamurappiho zákoník z 18. století před našim letopočtem. V římském právu bylo osvojení využíváno především k zajištění mužského dědice. Postupem času se osvojení vyvíjelo a ve 20. století se rozvinulo až do podoby mezinárodního osvojení dětí.

Osvojení umožňuje nejlepší a nejúplnější náhradu rodiny pro děti, které rodiče ztratily. Osvojené děti se stávají součástí nové rodiny, jejími plnohodnotnými členy s právy a povinnostmi. Cílem osvojení je vytvořit mezi osvojitelem a osvojencem takový vztah, který je pro vývoj osvojence nejpříznivější, tedy vztah co nejvíce podobný vztahu biologického rodiče a dítěte.

V současné době je osvojení v českém právním řádu upraveno ve čtvrté hlavě zákona č. 94/1963 Sb., o rodině v § 63 - § 77. Zákon o rodině představuje těžiště úpravy osvojení - upravuje podmínky osvojení, souhlas rodičů s osvojením dítěte, preadopční péči, následky osvojení, možnost zrušení osvojení.

Svou prací se soustředím především na proces zprostředkování osvojení a následnou preadopční péči budoucích osvojitelů o dítě. Zprostředkování osvojení upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Ve své práci se nejprve zaměřuji na institut osvojení jako takový. Jednu kapitolu věnuji pojmu osvojení a jeho postavení v procesech náhradní rodinné péče. Především se zaměřím na jednotlivé podmínky vzniku osvojení, které zákon vyžaduje.

Třetí kapitola je ústřední kapitolou mé práce. Zpracovávám v ní proces zprostředkování osvojení, jak na úrovni obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, tak na úrovni krajů. Při své práci jsem se podrobněji nevěnovala zprostředkování osvojení do zahraničí a ze zahraničí. Jsem toho názoru, že zmíněná problematika by mohla být předmětem samostatné práce, jak svým rozsahem, tak zajímavostí materie. Samostatně ve své práci přibližuji problematiku odborného posuzování žadatelů a dětí krajským úřadem a přípravu budoucích osvojitelů na příchod dítěte do rodiny.

Šestou kapitolu věnuji preadopční péči. Preadopční péče neboli péče budoucích osvojitelů je obligatorním předpokladem osvojení a svým významem je tato část procesu osvojení stejně důležitá jako tzv. odborné posuzování krajským úřadem. Jedná se prakticky o první dlouhodobý pobyt dítěte v péči budoucích osvojitelů, a tedy o jakousi první „zkoušku“ jejich vzájemného soužití a vhodnosti vlivu žadatele o osvojení na výchovu a vývoj dítěte.

Řízení o osvojení je závěrečnou fází osvojovacího procesu. Jeho výsledkem je soudní rozhodnutí, které osvojení buďto schválí a dítě se tak stane součástí nové rodiny, nebo neschválí. Z tohoto důvodu i této fázi procesu osvojování věnuji samostatnou kapitolu. Součástí je i přiblížení nové právní úpravy připravovaného zákona o zvláštních řízeních soudních. Tento zákon obsahuje úpravu všech nesporných řízení a dalších zvláštních řízení, která budou od jeho účinnosti vyčleněny z úpravy OSŘ. V současné době je zákon projednáván v Legislativní radě vlády a jeho předpokládaná účinnost koresponduje s účinností NOZ, tedy k 1. 1. 2014.¹

Vzhledem k závažnosti následků, které s sebou osvojení nese, svěřuje proces osvojení a jeho zprostředkování zákon výslovně do pravomoci správních úřadů. V některých evropských zemích a ve Spojených státech amerických se tato část procesu osvojení svěřuje soukromým adopčním agenturám. V závěru své práce se budu snažit přiblížit právní úpravu osvojení v Anglii a srovnat ji s českou právní úpravou. Především se budu soustředit na proces zprostředkování osvojení s ohledem na činnost adopčních agentur. S ohledem na skutečnost, že jsem v této části práce zpracovávala cizí právní předpisy, přizpůsobila jsem jim i citace v poznámkách pod čarou.

Ohledně tématu osvojení již bylo napsáno mnoho odborných publikací, proto jsem neměla v první části své práce obtíže získat relevantní informace. Většinou jsem čerpala z komentářů k zákonu o rodině autorem Milany Hrušákové a Zdeňky Králíčkové a k zákonu o sociálně-právní ochraně dětí od autorem Věry Novotné a Evy Burdové. Dále jsem pracovala s odbornými monografiemi vztahujícími se k těmto zákonům. Některé informace jsem získala i z monografií vztahujících se k osvojení spíše z hlediska psychologického a sociologického, především jsme čerpala z publikace „*Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů: koncepční a metodické poznámky*“ od autorského kolektivu Veroniky Hofrové a Evy Rotreklové.

Při zpracovávání tématu zprostředkování osvojení jsem čerpala především z právních předpisů a informací poskytnutých pracovníci odborů sociálně-právní ochrany dětí na Krajském úřadě Olomouckého kraje a na Městském úřadě v Rožnově pod Radhoštěm. Dále jsem pracovala s příspěvky ve sbornících z odborných seminářů týkajících se náhradní rodinné péče konaných v Brně v letech 2009 a 2011 poradenským centrem Triáda a z článků v odborných časopisech, především „*Právo a rodina*“ a „*Náhradní rodinná péče*“.

¹ Stav k 26. 2. 2013.

Ohledně preadopční péče existuje zdrojů týkajících se právní úpravy málo. Jedná se totiž spíše o téma patřící do psychologicko - pedagogické oblasti. Opět mi byly nápomocny spíše konzultace s odborníky na sociálně - právní ochranu dětí.

Zpracování části práce, která se týká právní úpravy osvojení v Anglii, bylo značně ztíženo nedostatkem odborné literatury a zdrojů. Ohledně anglické právní úpravy osvojení neexistují speciální publikace, pouze monografie věnující se úpravě rodinného práva obecně. Proto jsem k této části práce čerpala většinou z vlastních textů zákonů týkajících se osvojení, adopčních agentur atd. zpřístupněných na oficiálních internetových stránkách.

Při psaní jsem nejvíce využila metody analytické a syntetické. Komparativní metodu jsem použila především při srovnávání zahraniční právní úpravy s českou.

Svou práci se snažím pojmut i vzhledem k rekodifikační úpravě osvojení v novém občanském zákoníku účinném od 1. 1. 2014. Nový občanský zákoník tvoří kodex soukromého práva a jeho účinností zanikne mezi jinými i ZOR. Institut osvojení v NOZ něm doznal výrazných změn. Nová právní úprava upravuje institut osvojení v širších souvislostech než ta dosavadní, je komplexnější a obsahově bohatší. Mezi zásadní změny patří oddělení institutu osvojení od náhradní rodinné péče, dochází ke změnám v oblasti souhlasu rodičů nezletilého s osvojením, posílení významu předosvojitelské péče, posílení postavení nezletilého a další. Narozdíl od úpravy v zákoně o rodině dochází i k terminologickým změnám a vymezení základních definic a principů osvojení.²

Svou práci bych chtěla především zodpovědět tyto otázky: Je právní úprava osvojení v Anglii výrazně odlišná od právní úpravy v České republice? Je zprostředkování osvojení adopčními agenturami vhodnější? Jaké změny přinese NOZ právní úpravě osvojení? Jsou tyto změny pozitivní?

² SEDLÁK, Petr. Úvod k právní úpravě osvojení v rekodifikaci soukromého práva. In *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: sborník z XI. celostátního semináře: Brno, 12. - 13. 10. 2011*, Brno: Triada, poradenské centrum, 2011. s. 49.

2. Pojem osvojení

Osvojení patří spolu s pěstounskou péčí mezi instituty tzv. náhradní rodinné výchovy.³ Náhradní rodinná výchova je zákonem upravený systém výchovy dětí, které nemohou vyrůstat ve své biologické přirozené rodině. Ať už je to z důvodů, že přišly o své rodiče, nebo že se o ně rodiče nemohou nebo nechtějí starat. V takovém případě je stát povinen tyto děti zabezpečit a poskytnout jim nezbytnou výchovu a péči pomocí státních orgánů nebo prostřednictvím osob, které touto péčí pověří.⁴

Osvojení jako nejvýznamnější forma náhradní rodinné výchovy vytváří právní vztah mezi osvojencem a osvojitelem, který v plném rozsahu nahrazuje vztah mezi dítětem a jeho biologickým rodičem a příbuznými. Osvojením tak vzniká umělý vztah, založený na právním aktu, který ale plně nahrazuje ten přirozený, se všemi důsledky a se stejným obsahem. Osvojení můžeme také chápat jako statusovou změnu jednotlivce, která má důsledky ve více oblastech práva, nejen v rodinném.⁵ Laicky řečeno, je osvojení neboli adopce přijetí „*cizího dítěte za vlastní*“.⁶

Rekodifikací soukromého práva došlo i ke změnám v právní úpravě osvojení. Osvojení již NOZ chápe ne jako náhradní rodinnou péči, ale především jako statusovou změnu. Nový pohled na institut osvojení je dán především tou skutečností, že osvojení není pouze péčí o dítě a jako takové zasáhne více než jen vztahy dítěte s původními biologickými rodiči.⁷

2.1. Kategorie osvojení

Z hlediska kategorizace rozeznává právní teorie několik druhů osvojení. Dle míry začlenění rozeznáváme osvojení úplné, kdy zcela zanikají právní vztahy mezi přirozenou rodinou osvojence a mezi osvojencem a jeho osvojitelem vznikají právní vztahy nové, plně nahrazující ty biologické. Osvojení neúplné znamená, že právní vztahy mezi původní biologickou rodinou a osvojencem nezanikají zcela, tedy nedojde plně k právnímu začlenění

³ S účinností NOZ se institut osvojení zařazuje k ustanovením týkající se vztahů rodičů a dětí a není již chápáno jako druh náhradní rodinné výchovy.

⁴ NOVOTNÁ, Věra, PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojení dětí*. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2004. s. 13.

⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. s. 277.

⁶ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 126.

⁷ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. s. 346.

osvojence do rodiny osvojitele. V současném znění zákona o rodině je zakotveno pouze osvojení úplné.

Další kategorie osvojení dělíme podle osob osvojitelů, zda se jedná o osvojení individuální nebo společné, kdy společně mohou dítě osvojit pouze manželé.⁸

S ohledem na možnost zrušení osvojení známe dva druhy osvojení - osvojení zrušitelné a nezrušitelné. Osvojení nezrušitelné je někdy nazýváno tzv. osvojením II. typu nebo stupně a osvojení zrušitelné jako osvojení I. typu neboli jednoduché či prosté.

Dalším možným dělením osvojení je dle místa budoucího bydliště osvojence na osvojení do ciziny, osvojení z ciziny a osvojení vnitrostátní.⁹

2.1.1. Osvojení zletilého¹⁰

Nový občanský zákoník přidal ještě další kategorii osvojení, a to osvojení zletilého. Jedná se o zcela výjimečný institut, který neplní stejný účel jako osvojování nezletilých dětí.¹¹ Osvojení nezletilého dítěte je především způsob zajištění výchovy a péče v prostředí, které je ideálním pro jeho vývoj a přirozenou biologickou rodinu nahrazuje nejlépe. Naopak osvojení zletilé osoby plní jiné cíle. Jedním z nich je například zajištění dědice a majetkové posloupnosti. Dále je možné osvojením zletilé osoby právně upravit vztah, který byl faktický a dlouhodobý, kdy například osvojitel dlouhodobě pečoval o osvojence i po dosažení jeho zletilosti. Osvojení zletilého není v našem právním řádu upraveno poprvé, již ABGB upravoval osvojení jako obecnou možnost vzniku právního poměru podobnému poměrů rodičů a dětí a zletilé osoby bylo možno osvojit stejně jako nezletilé. Naposledy upravoval osvojení zletilých osob zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení.

Osvojení zletilého rozlišujeme na osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého a které není obdobou osvojení nezletilého. V případě osvojení jako obdoby osvojení nezletilého se použije úprava pro osvojení nezletilého obdobně. Jedná se o případy, kdy byl osvojen stejným osvojitelem již sourozenec osvojence, nebo když byl osvojenec v době podání návrhu na osvojení ještě nezletilý, nebo když osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela. I když se jedná o osvojení zletilého, je třeba i v tomto případě brát v úvahu zájmy jeho rodičů,

⁸ Osvojit nemohou nikdy registrovaní partneři. Osvojení registrovanými partnery neumožňuje ani nová právní úprava NOZ.

⁹ Kategorizace převzata z: HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. s. 279 - 280.

¹⁰ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. s. 366 - 370.

¹¹ Jeho účelem je spíše naplňovat potřeby majetkové, a proto někteří autoři s jeho zařazením do institutu osvojení nesouhlasí, viz.: HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 246 (§ 63 ZOR).

samozřejmě ne ve stejné míře jako rodičů nezletilého. Osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, je tím druhem osvojení, kterým například dochází k zajištění dědice, pokračovatele v uměleckém či vědeckém díle atd. Soud v případech těchto osvojení musí brát v úvahu zájmy potomků jak osvojence tak osvojitele, musí zvažovat skutečný přínos osvojení a samozřejmě zvažovat, zda osvojení není v rozporu s dobrými mravy. Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, nemá ani stejné právní následky. Především nevznikají příbuzenské poměry mezi osvojencem a jeho potomky a příbuznými osvojitele, nevznikají mezi nimi ani majetkové právní vztahy a osvojitel nenabývá žádná majetková práva vůči osvojenci a jeho potomkům. Nejvýraznější změnou vůči osvojení nezletilého je ta skutečnost, že nezanikají práva osvojence a jeho potomků ve vlastní rodině.

Novou kategorií osvojení zletilé osoby dal zákonodárce možnost osobám upravit své právní poměry dle jejich vůle s možností využít i toho institutu. Pro osvojitele, kteří například nemají žádné potomky a nechtějí, aby jejich pozůstalost připadla státu jako odúmrtí, je možnost osvojit i zletilou osobu, o které mají za to, že bude vhodným nástupcem, způsobem naplnění jejich vůle.

Vzhledem ke skutečnosti, že při osvojování zletilé osoby není třeba chránit její zájmy více než obvykle, případně zkoumat vhodnost tohoto osvojení ještě jiným orgánem než je soud, který osvojení schvaluje, neprobíhá v tomto případě žádné zprostředkování. Proto se ani v dalším výkladu osvojení zletilých osob věnovat nebudu.

2.2. Předpoklady osvojení

Dítě má právo vyrůstat ve své přirozené rodině a má právo na zabezpečení řádné výchovy. Pokud nejsou v jeho přirozené rodině tyto podmínky splněny, vzniká dítěti nárok na náhradní výchovu. Ať už prostřednictvím osvojení nebo pěstounské péče nebo jinou formou náhradní výchovy. Aby mohlo být dítě osvojeno, musí být splněno několik obligatorních podmínek. Pokud některá splněna není, musí být výchova dítěte zajištěna jinak.

Předpokladem osvojení jsou: nedostatečné nebo chybějící rodinné prostředí, zájem dítěte a společnosti na vytvoření nového rodinného prostředí, zásadně souhlas nezletilého dítěte, existence vhodného budoucího osvojitele a jeho vůle dítě osvojit, obligatorní předadopční péče.¹²

¹² HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. s. 286.

2.2.1. Nedostatečné nebo chybějící rodinné prostředí

Základním důvodem a cílem osvojení je náhrada nefungující rodiny, kdy se rodiče dítěte o něj nemohou nebo nechtějí starat. Dítě má právo, aby bylo především vychovááno ve své rodině, svými rodiči. Zároveň mají rodiče právo své dítě vychovávat a pečovat o něj. Jejich právem je i dát souhlas s jeho osvojením.¹³ Rodiče, kteří mají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu a jsou nositeli rodičovské zodpovědnosti, mají právo dát s osvojením svého dítěte souhlas. Souhlas musí být učiněn jasně, osobně, výslovně a určitě, ve vztahu k určitému osvojiteli a k určitému druhu osvojení. Udělení souhlasu s osvojením dítěte je osobním a nezastupitelným úkonem, ve kterém nelze rodiče nahradit.¹⁴

Rodiče dítěte mohou dát předem souhlas s osvojením písemně před soudem nebo příslušným OSPODem. Souhlas mohou dát nejdříve šest týdnů po narození dítěte a odvolat jej mohou nejpozději předtím, než je dítě na základě rozhodnutí umístěno do péče budoucích osvojitelů. Souhlas rodičů daný předem ale může být dán pouze bez vztahu k určitým osvojitelům (tzv. blanketový souhlas¹⁵).

Souhlas s osvojením dítěte musí být dán (až na výjimky dále uvedené v případě nezájmu o dítě) i nezletilým rodičem, ačkoliv nemá plnou způsobilost k právním úkonům. Jedná se totiž o právo, které není součástí tzv. rodičovské zodpovědnosti, ale o osobní právo rodiče.

Souhlasu rodičů není třeba v případě tzv. zjevného nezájmu (§ 68 ZOR). Na tento zjevný nezájem se usuzuje tehdy, pokud trvá alespoň tři měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu. Opravdový zájem o dítě mohou rodiče projevit například tím, že dítě pravidelně navštěvují, plní pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti atd. Pokud ale nelze mít za to, že by rodič svým chováním hrubě porušoval povinnosti, je třeba jej o možném následku tohoto chování poučit OSPODem a poskytnout mu potřebnou pomoc a poradenství.¹⁶ Pokud by se rodič choval i po tomto poučení minimálně tři měsíce stejným způsobem a neprojevoval o dítě opravdový zájem, bylo by možné usoudit z toho jeho zjevný nezájem a k osvojení by nebylo třeba jeho souhlasu. O tom, zda je, či není třeba souhlasu rodiče s osvojením dítěte, rozhoduje na návrh soud. Návrh může podat OSPOD jako opatrovník dítěte nebo rodič dítěte.

¹³ LZPS obecně upravuje práva dětí a rodičů v čl. 32. Je v něm garantována ochrana rodiny a právo rodičů na péči a výchovu jejich dětí.

¹⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. s. 287 - 288.

¹⁵ Tamtéž s. 288.

¹⁶ Pokud rodič dítěte opustí místo, kde se zdržoval a nesdělil, kde se bude nadále zdržovat a není možné ani za 3 měsíce zjistit, kde se zdržuje, není třeba, aby jej OSPOD poučoval o možných následcích jeho chování.

Pokud jsou rodiče zbaveni možnosti dát souhlas s osvojením dítěte, musí tento souhlas s osvojením dát opatrovník soudem speciálně ustanoven v řízení o osvojení.

Dle nové úpravy v občanském zákoníku č. 89/2012 Sb. je souhlas rodiče s osvojením dítěte možno učinit pouze u soudu. Platná a účinná právní úprava dovoluje učinit toto prohlášení vůči obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Nová úprava je z mého pohledu vhodnější. Už z hlediska závažnosti následků tohoto prohlášení je vhodné, aby i orgán, vůči kterému je toto prohlášení činěno, byl soud. Nová úprava je podstatně podrobnější a výslovně stanovuje pravidla, která jsou současnou úpravou pouze dovozována výkladem, např. že udělit souhlas s osvojením dítěte může nezletilý rodič až v okamžiku, kdy nabude 16-ti let, dříve jej udělit nemůže, a tudíž nemůže být dítě ani osvojeno.¹⁷ NOZ také výslovně stanovuje, že matka může dát souhlas s osvojením dítěte až po uplynutí šesti týdnů od narození dítěte (stejně jako v současné právní úpravě) a otec dítěte i kdykoliv před uplynutím této doby, nejdříve však po narození dítěte. Není totiž třeba, aby i otec dítěte vyčkával s udělením souhlasu šest týdnů, jelikož on není vlivem porodu oslaben, a tedy nemůže být zásadně ovlivněna jeho schopnost rozumová a volní. NOZ dále stanoví, že není rozhodné, zda byl souhlas dán ve vztahu k určité osobě osvojitele, či nikoliv. Rodič bude totiž soudem v obou případech vyslechnut a bude soudem zkoumáno, zda se na jeho uděleném souhlasu cokoliv nezměnilo. Soud také bude zkoumat, zda souhlas rodiče nebyl dán způsobem, který odporuje zájmu osvojení a zda nebyl udělen z důvodu, pro který není možné osvojení schválit. Zákon výslovně stanovuje, že souhlas s osvojením je platný jen po dobu šesti let ode dne, kdy byl udělen, pokud není do té doby dítě osvojeno.¹⁸ Jsou zde výslovně stanoveny i pravidla pro jeho odvolání.¹⁹ Co se týče případů, kdy není třeba souhlasu rodičů s osvojením dítěte, je současná právní úprava v ZOR v souladu s NOZ.

2.2.2. Zájem dítěte a společnosti na vytvoření nového rodinného prostředí

Osvojení je vždy zprostředkováváno a schvalováno pouze tehdy, pokud je ku prospěchu dítěte. Rodinné prostředí je sice obecně chápáno jako nejvhodnější způsob výchovy dítěte, ale ne všechny děti jsou pro osvojení vhodné. Zejména nemocné a hendikepované děti nebo děti týrané jsou spíše vhodné pro pěstounskou péči, či péči v ústavu, kde jim je možné poskytnout lepší a profesionální péči. Soud v řízení o schválení osvojení

¹⁷ § 811 odst. 1 NOZ.

¹⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. s. 354.

¹⁹ Blíže viz § 817 NOZ.

přihlíží i k vlivu osvojení na vlastní děti osvojitele, např. pokud se jedná o manžela matky osvojovaného dítěte, který má vyživovací povinnost k vlastním dětem.²⁰

V současné době může být dle ZOR osvojena pouze nezletilá osoba.

2.2.3. Zásadně souhlas nezletilého dítěte

Pokud je dítě schopno posoudit důsledky osvojení a může vyjádřit své názory, má soud povinnost jej vyslechnout. Blíže se souhlasem dítěte s osvojením věnuji v kapitole 7.1.4.

2.2.4. Existence vhodného budoucího osvojitele a jeho vůle nezletilé dítě osvojit

O vhodnosti budoucího osvojitele k osvojení dítěte rozhoduje krajský úřad, resp. jeho pověřené pracoviště, na základě tzv. odborného posouzení. Obecně platí, že osvojitelem může být pouze fyzická osoba, která je bezúhonná, zaručuje způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte, a je plně způsobilá k právním úkonům. NOZ stanovuje podmínky zdravotního stavu budoucího osvojitele. Zdravotní stav musí být takový, aby neomezoval osvojitele v péči o osvojence ve značné míře.²¹ Dále mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl.²² Přiměřený tak, aby byl přibližně stejný jako je mezi dítětem a rodičem obvyklý. To je jediné věkové „omezení“, protože český právní řád nestanoví žádnou maximální věkovou hranici u osvojitelů.²³

Osoba budoucího osvojitele musí být „správně motivována“ k osvojení. Není vhodné, aby se k osvojení přistoupilo jen z toho důvodu, že např. osvojitelé touží po dítěti pouze z důvodu naplnění společenské představy o rodině. O vhodnosti budoucího osvojitele je možné se také přesvědčit v průběhu povinně absolvované přípravy budoucích osvojitelů, které se budu věnovat v kapitole páté.

Právní praxe zohledňuje ještě jednu, zákonem nestanovenou okolnost. S účelem osvojení, tedy vznikem podobného poměru jako je mezi rodičem a dítětem, je neslučitelná situace, kdy tento poměr už mezi osvojencem a osvojitelem existuje v případě, že se jedná o blízké příbuzné. Osvojení pak na tomto již existujícím poměru nemůže nic změnit a je nesmyslné jej v takovýchto případech schvalovat. Jedná se o situace, kdy by se osvojitelem měla stát osoba v blízkém příbuzenském vztahu, například prarodič nebo sourozenec. Naopak

²⁰ HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011. s. 246 (§ 63 ZOR).

²¹ § 799 odst. 2 NOZ.

²² NOZ stanoví, že přiměřený věkový rozdíl by neměl být zpravidla menší než 16 let, pouze ve výjimečných případech může být nižší.

²³ Evropská úmluva o osvojení dětí upravuje maximální a minimální věk pro osvojitele, který nesmí být nižší než 21 let a vyšší než 35 let (čl.7). Viz. NOVOTNÁ, Věra, PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2004. s. 41.

v případech, kdy se sice jedná o příbuzné, ale příbuzenský vztah není natolik blízký, aby připomínal vztah rodiče a dítěte, např. mezi tetou, strýcem a neteří či synovcem, nic osvojení nepřekáží. Existence tohoto vztahu již předpokládá jistý citový vztah, který může přispět úspěchu osvojení.²⁴ V NOZ je toto praxí uplatňované pravidlo zakotveno v § 804, kterým se vylučuje osvojení mezi osobami spolu příbuznými v linii přímé a mezi sourozenci. Výjimkou je případ náhradního mateřství.

2.2.5. Obligatorní preadopční péče

O tomto předpokladu osvojení se zabývám podrobně v kapitole šesté.

Samozřejmou podmínkou vzniku osvojení je jeho schválení příslušným soudem v řízení, které je zahajováno výhradně na návrh.

2.3. Následky osvojení

Následkem osvojení vzniká mezi osvojencem a osvojitelem takový právní poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi. Osvojitelé tak získávají rodičovskou zodpovědnost²⁵ za osvojené dítě. Osvojenec se právní mocí rozhodnutí o osvojení stává součástí osvojitelovy rodiny a vznikají mu práva a povinnosti plynoucí z těchto nově nabytých příbuzenských vztahů. Zároveň zanikají osvojencovy vztahy k původní biologické rodině, a tím i práva a povinnosti z nich plynoucí. (Výjimkou je situace, kdy osvojitelem je manžel jednoho z rodičů osvojence, tehdy nedochází k zániku vztahu mezi osvojencem a jeho rodičem a jeho příbuznými, tzv. nepravé osvojení.²⁶) Pokud byl ustanoven opatrovník případně poručník, který vykonával práva biologických rodičů dítěte, zanikají osvojením i jeho práva a povinnosti.²⁷ NOZ v § 834 výslovně upravuje i situaci, kdy je osvojencem dítě, které je samo rodičem. V takovém případě se účinky osvojení vztahují i na toto dítě.

Se změnou právních vztahů souvisí i změna příjmení. Osvojenec získá příjmení osvojitele. Pokud budou osvojitelé manželé, získá příjmení, které manželé určili pro své společné děti. Dle zákona o matrikách mohou osvojitelé změnit i jméno osvojence do šesti měsíců od osvojení (samozřejmě pouze do osvojencovy zletilosti). V případě, že osvojenec

²⁴ ŠVESTKA, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství: Komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 317 (§ 64 ZOR).

²⁵ Rodičovskou "odpovědnost" dle NOZ.

²⁶ ŠVESTKA, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství: Komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 366 (§ 74 ZOR).

²⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. s. 308 - 309.

není občanem České republiky, získává právní mocí rozsudku o osvojení občanství České republiky, pokud alespoň jeden z osvojitelů je občanem České republiky. Dále dojde ke změně v matrice, kdy se jako rodiče osvojence zapíší osvojitelé.

S ohledem na vývoj společnosti se NOZ přiklonil k úpravě, která stanoví osvojitelům povinnost informovat osvojené dítě o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději do zahájení školní docházky (§ 836).

Co se týká kontroly osvojení, současná právní úprava nenařizuje soudu, aby dohled nad osvojením nařídil. NOZ v § 839 umožňuje soudu i bez návrhu nařídít nad osvojencem a osvojitelem dohled na nezbytnou dobu. Tato doba by měla být spíše kratší než delší. Samotný dohled pak vykonávají zaměstnanci OSPODu. Nemělo by se ale jednat o vměšování se do rodiny, ani by se tento institut neměl chápat jako sankční. Spíše by měl probíhat způsobem poskytování informací osvojitelem soudu o tom, jak se osvojenci daří.²⁸

²⁸ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. s. 364.

3. Zprostředkování osvojení

Dítě potřebuje dle mezinárodních úmluv takovou péči, aby se mohlo duševně, fyzicky, morálně, duchovně a sociálně zdravým způsobem vyvíjet. Proto je stát povinen dětem tuto péči a potřebný rozvoj poskytnout. V okamžiku, kdy nefunguje rodina dítěte, by měl stát nejprve intervenovat a snažit se pomocí svých orgánů a pověřených osob rodinné prostředí „uzdravit“. Až v případě, že není tento postup možný nebo že nebyl úspěšný, může stát takové dítě rodině odejmout a péči potřebnou mu poskytnout pomocí státních orgánů. Takové odebrání dítěte rodičům, které je vlastně porušením garance práva rodičů na výchovu jejich dětí, ale musí být učiněno pouze na základě rozhodnutí soudu, v souladu s platnými právními předpisy a se souhlasem rodičů, případně se souhlasem samotného osvojovaného dítěte (v závislosti na jeho tělesné a duševní vyspělosti a schopnosti své názory formulovat).²⁹

Česká republika je dlouhodobě jednou z evropských zemí s největším počtem dětí umístěných v ústavěch, mimo rodinné prostředí. Snaha tento počet dětí snížit např. zrušením kojeneckých ústavů a „přemístěním dětí“ k profesionálním pěstounům ale neřeší pravou příčinu situace. Problém shrnuly ve své publikaci nejvýstižněji odbornice na odbornou přípravu budoucích osvojitelů, paní Věra Hofrová a Eva Rotreklová:

*„Neuspokojivá situace v systému náhradní rodinné péče je odrazem skutečnosti, za kterou je naše republika opakovaně kritizována – příliš velký počet dětí umístěných v ústavních zařízeních. Při bližším pohledu je ovšem jasné, že tato situace není způsobena pouze tím, že bychom měli „málo pěstounů“ nebo že by postup při umísťování dětí byl příliš byrokratický a zdlouhavý. Hlavní příčinou je naopak snadnost, s jakou je dítě umístěno mimo svou vlastní rodinu. Stále jsme nedosáhli stavu, kdy by byly využívány všechny možnosti a prostředky k tomu, aby dítě mohlo zůstat ve své vlastní rodině, případně aby se po krátkodobém umístění mimo svou rodinu do ní mohlo vrátit. Snaha snížit počet dětí v ústavu směřuje téměř výhradně k tomu, aby dítě bylo umístěno do náhradní rodinné péče. Tím dochází k velkému množství dětí v evidenci NRP, pro které se nedaří najít vhodnou rodinu a ani celý systém náhradní rodinné péče nedokáže zabránit tomu, aby děti byly umísťovány do náhradních rodin i za cenu velkého rizika selhání NRP.“*³⁰

Pro rozvoj dítěte je rodinné prostředí bezesporu nejvhodnějším a nejpřirozenějším. Proto by byla ideální situace, kdy by se děti dostávaly do osvojení co nejrychleji. Bohužel, některým dětem se osvojitelé hledají těžko. Dle studie doktora Pavla Vodáka, kterou uveřejnil

²⁹ čl. 9 Úmluvy o právech dítěte.

³⁰ HOFROVÁ, Veronika, ROTREKLOVÁ, Eva. *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů; koncepční a metodické poznámky*. Brno: Triada, poradenské centrum, 2009. s. 8.

ve své publikaci „Problémy osvojení dětí“³¹, jasně vyplývá, že největší obtíže při umísťování do nových osvojitelských rodin mají romské děti. Ve společnosti existuje mnoho předsudků o jejich špatné vychovatelnosti a obtížné zvládnutelnosti. I proto je převážná většina dětí umístěných v dětských domovech romského původu.

3.1. Zprostředkování osvojení a jeho význam

Osvojení je procesem, při kterém je dítě přijímáno do cizí, nové rodiny. Aby ale byly splněny všechny podmínky pro jeho uskutečnění a konečné schválení soudem, je třeba tyto podmínky prozkoumat. Proto je zde proces zprostředkování.

Zprostředkování osvojení definuje § 19a ZOSPOD. Zprostředkování osvojení nesmí provádět jiné orgány, právnické nebo fyzické osoby než jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí,³² a to z toho důvodu, aby nedocházelo k výkonu takovéto činnosti v neprospěch dětí a za účelem získání například i majetkového prospěchu.³³ Při zprostředkování osvojení je třeba mít na paměti základní princip celého systému náhradní rodinné péče, tedy že se vždy hledají vhodné náhradní rodiče (v tomto případě osvojitelé) pro dítě a nikdy ne naopak.³⁴ Pouze tak může být dosaženo toho, aby osvojení bylo v zájmu a pro blaho dítěte.

Vyhledávání dětí³⁵ vhodných k osvojení je jednou z povinností pověřených orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Základním orgánem, který vyhledává děti vhodné k osvojení, je obecní úřad obce s rozšířenou působností, konkrétně jeho odbor pověřený sociálně-právní ochranou dětí. Ten vychází z poznatků získaných při výkonu sociálně-právní ochrany dětí (např. návštěvy ústavů a zařízení, kde jsou děti umístěny), dále využívá oznámení fyzických osob, státních orgánů a právnických osob a institucí. Vhodné děti či žadatele může úřadu navrhnout i obecní úřad obce, ve které tyto děti či žadatelé žijí, a pověřené osoby. Obec má výhodu blízkosti a znalosti, žadatel či dítě v této obci žije, pracuje či chodí do školy a obec resp. sociální odbor obecního úřadu má tak přehled o situaci v rodině. Obecní úřad obce s rozšířenou působností může pověřit osobu vyhledáváním fyzických osob vhodných stát se

³¹ VODÁK, Pavel a kol. *Problémy osvojení dětí*. 1. vydání. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967. s. 244.

³² § 19a odst. 2 ZOSPOD ve znění zákona č. 401/2012 Sb.; před účinností tohoto zákona se na zprostředkování podílelo i Ministerstvo práce a sociálních věcí.

³³ čl. 15 Evropské úmluvy o osvojení dětí: *"Přijme se opatření, které zabrání jakémukoliv nenáležitému finančnímu prospěchu plynoucímu ze vzdání se dítěte pro účely osvojení"*, citováno z NOVOTNÁ, Věra, PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2004. s. 43.

³⁴ NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha a. s., 2012. s. 52 - 53.

³⁵ Jedná se pouze o děti vymezené v § 2 odst. 2 ZOSPOD.

osvojiteli a dětí vhodných k osvojení a oznamovat je obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností dle § 48 odst. 2 písm. g), h) ZOSPOD.³⁶

Osvojení je zprostředkováno vždy jen na žádost³⁷ fyzické osoby, která projeví zájem adoptovat dítě. Tuto žádost musí podat u příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností (tzn. dle místa trvalého bydliště žadatele/žadatelů). V případě osvojení v České republice je zprostředkovatelem krajský úřad.³⁸ U osvojování z ciziny a do ciziny zprostředkování zajišťuje UMPOD.

V zákonem stanovených případech není třeba zprostředkování provádět.³⁹

3.2. Funkce obecního úřadu obce s rozšířenou působností v procesu zprostředkování

Obecní úřad obce s rozšířenou působností nejčastěji pověřuje výkonem činnosti v oblasti osvojení pracovníka/y tzv. sociálního odboru. Tento pracovník přijímá žádosti žadatelů o osvojení. Žádost je většinou písemná, každý obecní úřad má svůj formulář, ale v základu se neliší. Žadatelé v ní musí vyplnit své osobní údaje, požadavky na budoucí osvojené dítě a motivaci, která je k osvojení dítěte vede. V závislosti na požadavcích na dítě - jeho věk, inteligenci a případně i etnický původ mohou žadatelé o osvojení na „své“ dítě čekat šest měsíců až tři roky.⁴⁰

Po sepsání žádosti provede příslušný pracovník obecního úřadu obce s rozšířenou působností tzv. sociální šetření v rodině žadatelů a sepíše zprávu. Šetření probíhá nejčastěji formou rozhovoru v bytě žadatelů a sociální pracovník se zajímá nejen o současnou majetkovou a bytovou situaci žadatelů, ale i o jejich minulost, zaměstnání, rodinnou výchovu, vztahy s rodiči a sourozenci, vzdělání jejich i rodičů, vedení domácnosti, zájmy a další aspekty života, které mohou ovlivnit závěr o jejich vhodnosti k osvojení dítěte. Důležitým zájmem sociálního pracovníka je zjistit, jaká je skutečná motivace k osvojení dítěte. Dále je pověřený pracovník obecního úřadu obce s rozšířenou působností povinen si vyžádat opis z evidence rejstříků trestů, zprávu o pověsti žadatelů/žadatele z místa jejich trvalého pobytu a další informace vyžadované ZOSPODem k vedení spisové dokumentace o žadatelích/žadatelích.

³⁶ BURDOVÁ, Eva. In NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2007. s. 84 (§ 21 ZOSPOD).

³⁷ Náležitosti žádosti upravuje § 21 odst. 2 ZOSPOD s odkazem na odst. 5 písm. a).

³⁸ Do účinnosti novely ZOSPOD zákonem č. 401/2012 Sb., 1.1.2013, bylo možné zprostředkování osvojení i Ministerstvem práce a sociálních věcí.

³⁹ § 20 odst. 3 písm. a) ZOSPOD.

⁴⁰ Průměrná "čekací doba" ve Zlínském kraji dle odhadu pracovníka odboru sociálně-právní ochrany dětí v Rožnově pod Radhoštěm.

Mezi jinými je to i souhlas žadatelů s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny.⁴¹ Spisovou dokumentaci založí pracovník obecního úřadu na základě takto zjištěných informací o situaci rodiny a na základě tzv. individuálního plánu ochrany dítěte.⁴² Ten upravuje § 10 odst. 3 písm. d) ZOSPOD - obecní úřad obce s rozšířenou působností zpracovává plán na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodin. Plán se zaměřuje na stanovení příčin ohrožení dítěte, stanovení opatření nutných k zajištění ochrany ohroženého dítěte a poskytnutí pomoci rodině dítěte. Jeho smyslem je stanovit taková opatření a cíle, které povedou ke zlepšení funkcí rodiny a stanovení časového plánu pro provedení všech opatření v něm navržených. Tato opatření by měla být prováděna ve spolupráci s rodinou dítěte nebo osobou, která je odpovědná za jeho výchovu, a s dalšími osobami, které se na řešení problémů dítěte a jeho rodiny podílejí.

Pokud při posuzování žádosti fyzické osoby o zprostředkování osvojení obecní úřad obce s rozšířenou působností zjistí, že jsou splněny důvody pro zamítnutí žádosti dle § 21 odst. 3 ZOSPOD, žádost zamítne. V případě, že žadatel vezme svou žádost zpět ještě před postoupením jeho spisové dokumentace krajskému úřadu, případně nesdělí na výzvu obecního úřadu potřebné údaje a nedoloží potřebné doklady, obecní úřad řízení o zařazení do evidence žadatelů o osvojení zastaví.

Náležitosti spisové dokumentace dítěte upravuje § 21 odst. 4 ZOSPOD. Její součástí je i rozhodnutí příslušných orgánů o výchově dítěte, např. o svěřeni dítěte do výchovy jiné fyzické osoby dle § 45 ZOR, rozhodnutí o výchovných opatřeních atd. Součástí je i zpráva o zdravotním stavu dítěte.⁴³

Obecní úřad poté, co spisovou dokumentaci žadatelů či dítěte zkompletuje,⁴⁴ postoupí její kopii příslušnému krajskému úřadu.

3.3. Funkce krajského úřadu v procesu zprostředkování

Krajský úřad, poté, co je mu zaslána kopie spisové dokumentace dítěte či žadatelů o osvojení, provede tzv. odborné posouzení (více se mu budu věnovat v další kapitole). Neprodleně po provedení odborného posouzení žadatele rozhodne o zařazení žadatele do evidence žadatelů a oznámí tuto skutečnost dle § 22 odst. 7 ZOSPOD příslušným orgánům.

⁴¹ Blíže viz. kapitola č. 5.

⁴² Obsah individuálního plánu upravuje blíže § 2 vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí č. 473/2012 Sb.

⁴³ BURDOVÁ, Eva. In NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2007. s. 86 (§ 21 ZOSPOD).

⁴⁴ Náležitosti jsou upraveny v § 21 odst. 4 a 5 ZOSPOD.

Evidence obsahují především kopie spisových dokumentací, dále obsahují již zmíněné odborné posouzení. Krajský úřad musí do evidence dětí doplnit vyjádření dítěte dle § 8 odst. 2 ZOSPOD - v souladu s Úmluvou o právech dítěte zákon dává dětem, které jsou schopny formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se jej dotýkají, a příslušný orgán musí k takovému názoru přihlížet.⁴⁵ Ale vzhledem k tomu, že většina osvojených dětí je ve věku kolem jednoho až dvou let,⁴⁶ vyjádření dítěte se většinou nevyžaduje. I z těchto důvodů je vyjádření dítěte více uplatňováno v případech zprostředkování pěstounské péče.

Do konce loňského roku byl krajský úřad při procesu zprostředkování vázán doporučením tzv. poradního sboru. Nyní již poradní sbor neplní posuzovatelskou a doporučovatelskou funkci ve vztahu k osvojení. Jeho činnost je přeměrována na posuzování koncepcí kraje v oblasti péče o rodiny a děti, náhradní rodinnou výchovu atd. ZOSPOD v ustanovení § 38a odst. 1 písm. d) umožňuje, aby na žádost krajského úřadu poradní sbor projednával a posuzoval další otázky spojené s plněním úkolů krajského úřadu. Toto ustanovení umožňuje, aby se i nadále poradní sbory v některých krajích podílely na procesu zprostředkování jako doposud, v závislosti na vůli krajských úřadů. V Olomouckém kraji byl ale po změně zákona vytvořen „odborný zprostředkovací panel“, který naplňuje stejné podmínky jako poradní sbor před 1. 1. 2013. Jedná se opět o skupinu odborníků, mezi jinými je členem každého zprostředkovacího panelu sociální pracovník dítěte, které má být osvojeno, zástupce krajského úřadu, psycholog, vedoucí odboru sociálních záležitostí a v neposlední řadě i zástupce zařízení, ve kterém je dítě umístěno nebo pěstoun na přechodnou dobu.⁴⁷ Odborný zprostředkovací panel posoudí vhodnost žadatelů o osvojení k osvojení konkrétního dítěte a vydá doporučení.

Pro účely zprostředkování osvojení vyhledává krajský úřad pro děti vedené v jeho evidenci dětí vhodné žadatele o osvojení vedené v evidenci žadatelů nejen své, ale i jiných krajských úřadů. Takto dochází k náhradě funkce MPSV, které před účinností zákona č. 401/2012 Sb. plnilo funkci zprostředkovatele osvojení na úrovni celé České republiky. Vzhledem k propojení evidencí jednotlivých krajských úřadů je pak možné celou agendu urychlit a proces zkrátit. V současné době ale neexistuje jednotná databáze žadatelů o osvojení a dětí vhodných k osvojení, ve které by pracovníci krajských úřadů mohli vyhledávat jednotlivé osoby. Její vytvoření by značně urychlilo proces vyhledávání. Zatím se kontakt

⁴⁵ čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.

⁴⁶ Například v Olomouckém kraji nejstarší dítě, které bylo za poslední 4 roky osvojeno, mělo 5 let.

⁴⁷ Pěstounství na přechodnou dobu upravuje nově od 1. 1. 2013 ZOSPOD v § 27a. Jedná se o institut, který má nahradit péči o děti v kojeneckých ústavech.

mezi jednotlivými pracovišti krajských úřadů může odehrávat pouze na úrovni telefonické či elektronické komunikace bez možnosti vlastního nahlédnutí do evidence jiného kraje. Krajské úřady dostávají také pravomoc dávat podněty ke zprostředkování osvojení v případech, že v evidenci jiného krajského úřadu (nebo UMPODu) naleznou dítě vhodné pro „jejich“ žadatele. Krajské úřady, případně UMPOD, kterým je tento podnět určen, pak mají povinnost se jím zabývat.

Jakmile krajský úřad nalezne vhodného žadatele pro dítě vedené v jeho evidenci, oznámí tuto skutečnost žadateli písemně. Žadatel má na základě oznámení právo na seznámení s dítětem a ten, u něhož se dítě nachází, má povinnost mu toto setkání umožnit. Do 30-ti dnů od oznámení krajského úřadu má žadatel právo podat žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů, tzv. preadopční péče. O svěřeni dítěte do preadopční péče rozhoduje obecní úřad obce s rozšířenou působností (§ 19 odst. 1 ZOSPOD). Tato 30-ti denní lhůta je lhůtou pořádkovou, a proto, pokud ji žadatel nedodrží, případně se domluví s OSPODem, že žádost o svěřeni dítěte do péče budoucího osvojitele podá později, nejsou tyto skutečnosti důvodem k tomu, aby obecní úřad obce s rozšířenou působností žádost zamítl.⁴⁸

V Olomouckém kraji je praxe taková, že jakmile bylo rozhodnuto o vhodnosti osvojení a žadatelům bylo doručeno oznámení o nalezení vhodného dítěte, domluví se pracovnice krajského úřadu s žadatelem na schůzce, kde mu předloží spisovou dokumentaci dítěte. Tuto dokumentaci mohou žadatelé prostudovat a seznámit se s ní, případně se zeptat pracovníků na jakékoliv otázky, dokonce mohou například zdravotní stav dítěte zkonzultovat s lékařem. Poté se budoucí osvojitelé ihned odeberou do místa, kde se dítě nalézá, na předem sjednanou schůzku a konečně se setkají s dítětem.

V případě, že krajský úřad nezprostředkuje osvojení do šesti měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí, nebo do tří let od zařazení žadatele do evidence žadatelů, zpřístupní krajský úřad informace v těchto evidencích UMPODu. Ten pak může zprostředkovat osvojení ve vztahu k cizině. Pokud ale žadatelé o osvojení nesouhlasili s osvojením dítěte z ciziny, nelze takto postupovat (souhlas je součástí jejich spisové dokumentace). Stejně tak není třeba postupovat zprostředkování UMPODu, pokud lze předpokládat, že by v budoucnu mohla převzít péči o dítě osoba jemu příbuzná či blízká, nebo pokud je možné předpokládat, že by mohlo dojít ke zprostředkování osvojení v České republice i po uplynutí této lhůty.

⁴⁸ BURDOVÁ, Eva. In NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2007. s. 100 (§ 24 ZOSPOD).

Od 1. 1. 2013 je tedy MPSV definitivně vyřazeno z procesu zprostředkování.⁴⁹ Což je ku prospěchu věci, podle mého názoru. Ministerstva jako ústřední orgány státní správy mají na starosti odlišnou a obsáhlejší agendu. Jejich hlavním úkolem je příprava legislativy a vedení, kontrola a sjednocování činnosti podřízených správních úřadů. Zprostředkování osvojení je činnost, která je časově náročná, vyžaduje určitou odbornost a alespoň okrajovou znalost žadatelů či dětí a jejich poměrů. Především poslední podmínka je v celostátním měřítku nedosažitelná. Proto považuji tento krok za přínosný pro fungování celého systému.

3.4. Funkce Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí v procesu zprostředkování a ministerstva

UMPOD zprostředkovává osvojení pro děti, které jsou vhodné k osvojení v cizině a děti vhodné k osvojení v České republice z ciziny, a vede jejich evidenci. Dále vede evidenci žadatelů o osvojení, a to i žadatelů, kteří nemají v České republice povolen trvalý pobyt. Žadatelé by měli zvážit finanční nákladnost takového zprostředkování osvojení dítěte z ciziny, kdy je třeba naplnit požadavky tamějšího právního řádu a učinit právní úkony v zemi původu dítěte. S tím je spojeno nejen cestování, ale i několikátýdenní pobyt v zemi původu dítěte.⁵⁰ Koncepce osvojení a celkově péče o dítě dává vždy přednost pobytu dítěte na území České republiky před jeho osvojením do ciziny. Proto by k osvojování českých dětí do ciziny mělo docházet v co nejméně případech. OSPOD by měl před předáním informací UMPODu za účelem zprostředkování osvojení do ciziny vždy dát přednost například pěstounské péči v České republice.

⁴⁹ Do účinnosti zákona č. 401/2012 Sb., který novelizoval ZOSPOD, byly v případě nezprostředkování osvojení krajským úřadem v zákonem stanovené lhůtě tří měsíců nebo tří let zasílány údaje z evidencí dětí a žadatelů MPSV ke zprostředkování osvojení ministerstvem.

⁵⁰ ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí*. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2005. s. 49.

4. Odborné posouzení

Odborné posouzení žadatele a dítěte zajišťuje dle § 27 ZOSPOD krajský úřad zprostředkovávající osvojení.

Odborné posouzení zahrnuje posouzení tělesného a duševního vývoje dítěte, vhodnost osvojení, charakteristiku osobnosti žadatele, jeho psychický a zdravotní stav s ohledem na to, zda je žadatel schopen dlouhodobé péče o dítě, jeho motivaci k výchově dítěte, stabilitu manželského vztahu. Součástí odborného posouzení je i zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny. Zkoumá se i schopnost dětí již žijících s žadatelem v společné domácnosti přijmout nové dítě.

Při zjišťování psychologického posudku dítěte spolupracuje orgán krajského úřadu se sociálním pracovníkem obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který poprvé s dítětem komunikoval a který prakticky stál na začátku celého procesu. S ohledem na skutečnost, že osvojované děti jsou nejčastěji v kojeneckém, výjimečně v batolecím věku, je psychologické vyšetření hodně omezené. Pro pracovníky krajského úřadu jsou při odborném posuzování dítěte směrodatné i informace pracovníků ústavu, ve kterém se dítě nachází a kteří o něj pečují. Součástí zdravotnické dokumentace, kterou si krajský úřad vyžaduje k odbornému posouzení dítěte, je i zpráva o průběhu porodu dítěte.

Při odborném posuzování žadatele o osvojení krajský úřad převezme ze spisové dokumentace úřadu obce s rozšířenou působností základní informace a následně si s žadatelem sjedná pověřený pracovník osobní schůzku. Na té mu vysvětlí celý postup vyřizování žádosti o zařazení do evidence žadatelů o osvojení. Dále žadatel podstoupí sérii psychologických vyšetření, absolvuje pohovory s psychologem a zaměstnancem krajského úřadu pověřeným činností v tomto oboru. Odborné posuzování žadatele zahrnuje i zkoumání zdravotního stavu žadatele - zde si příslušný pracovník krajského úřadu vyžádá veškerou zdravotnickou dokumentaci žadatele a případně ji konzultuje s dalším lékařem. Neposlední je i zkoumání sociální situace žadatele, kterou provede většinou sociální pracovník obecního úřadu obce s rozšířenou působností v místě bydliště žadatele, především z důvodu výhody znalosti žadatelova prostředí. Žadatel musí splňovat podmínku bezúhonnosti, která je při odborném posuzování také zkoumána. OSPOD musí v každém individuálním případě zkoumat, zda spáchání trestného činu, kterého se žadatel dopustil, může mít vliv na výchovu dítěte.⁵¹ Po shromáždění všech těchto důkazů dojde k jejich zhodnocení a na základě toho

⁵¹ NOVOTNÁ, Věra. In NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2007. s. 123 -124 (§ 27 ZOSPOD).

dojde bezprostředně poté buďto k rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence žadatelů o osvojení, nebo k zamítnutí žádosti o zařazení. Pokud z některé zprávy, psychologické, zdravotnické nebo sociální, vyplývá závěr, který danou osobu (ať již dítě nebo žadatele) nedoporučí k osvojení, daná osoba není do evidence zařazena. Posouzení provede krajský úřad do 30 dnů ode dne zjištění všech potřebných skutečností.⁵² O zařazení, případně nezařazení, žadatele do evidence žadatelů vydá krajský úřad rozhodnutí, proti kterému se může žadatel bránit odvoláním. O odvolání rozhoduje nadřízený orgán, tedy MPSV. To je oprávněno provést pro účely odvolacího řízení nové odborné posouzení žadatele.

Při odborném posuzování dítěte a žadatelů je třeba, aby krajské úřady spolupracovaly s obecními úřady obcí s rozšířenou působností, obcemi, zdravotnickými zařízeními, školskými zařízeními a dalšími odborníky pro otázky výchovy a péče o dítě. Za účelem zajištění podkladů pro odborné posouzení dítěte je možné, aby zaměstnanci krajských úřadů navštívili dítě nebo pozvali dítě k jednání, s ohledem na jeho věk a schopnosti. Osoby, u nichž se dítě nachází, jsou povinny tuto návštěvu umožnit.

⁵² § 27 odst. 2 ZOSPOD.

5. Odborná příprava pro budoucí osvojitele

Příprava budoucích osvojitelů na příchod dítěte do rodiny je zajišťována krajskými úřady. Zákon stanoví v § 11 odst. 2 písm. a) pouze minimální délku přípravy k zařazení žadatele do evidence žadatelů o osvojení, a to 48 hodin. Vyhláška MPSV č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí v § 3 upravuje rozsah a obsah odborné přípravy osob vhodných stát se osvojitelem stanovením 8 tématických okruhů.⁵³

Krajské úřady mohou pověřit výkonem přípravy osvojitelů a dětí jiné fyzické či právnické osoby vybrané ve výběrovém řízení. V každém kraji tak příprava probíhá jinak, v závislosti na vzdělání, praxi a zkušenostech této pověřené osoby.

Ve většině případů je příprava skupinová. Ve skupině se pěstouni i osvojitelé mohou navzájem podporovat, sdělovat si své pocity, zkušenosti a postřehy a navzájem si pomáhat. V mnoha ohledech se ale příprava budoucích osvojitelů a budoucích pěstounů liší. Pěstouni se musí především připravit na dočasný pobyt dítěte v jejich rodině, musí mít na mysli, že vztah biologických rodičů a dítěte není zrušen a pro dítě je velmi důležitý. Osvojitelé jsou v trochu odlišném postavení od pěstounů. Dítě u nich zůstává, jeho vztahy k biologickým rodičům zanikají a celkově je osvojení považováno za méně náročné na přípravu než pěstounství.⁵⁴ Proto jsou někteří odborníci toho názoru, že by příprava měla probíhat zvlášť pro budoucí osvojitele a zvlášť pro budoucí pěstouny. S ohledem na organizační problémy - zájemců o pěstounskou péči je mnohem méně, a s ohledem na to, že příprava je prakticky ve všech krajích skupinová, trvalo by to mnohdy i déle než rok, než by byla alespoň jedna skupiny přípravy budoucích pěstounů naplněna. Nicméně řešením by byla například spolupráce více krajů.⁵⁵

Lze rozlišovat dvě fáze přípravy - obecnou a zvláštní. Obecná začíná již kontaktem žadatele s OSPODem, který mu poskytne základní informace ohledně procesu zprostředkování osvojení a účelu a náplni přípravného kurzu. Další fáze probíhá při odborném posuzování žadatele. Závěrečná fáze je realizována samotným přípravným kurzem. Jeho

⁵³ Sebepoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem, jejich rodinného systému a sociálních kontaktů; poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči; osvojení si spolupráce s dalšími odborníky; komunikace s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot; rozvoj schopností a zájmů dítěte; uspokojování citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte; styk dítěte v náhradní rodinné péči s rodiči a dalšími osobami blízkými; práce s dětmi žijícími v rodině žadatele.

⁵⁴ ROTREKLOVÁ, Eva, HOFROVÁ, Veronika. Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů. In *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: sborník z IX. celostátního semináře NRP: Brno, 30. 9. - 1. 10. 2009*. Brno: Triada, Poradenské centrum, 2009, s. 45 - 46.

⁵⁵ Tamtéž s. 47.

smyslem je poskytnout žadatelům potřebné informace k problematice, k péči a výchově dítěte, jejich rodičovské roli apod.⁵⁶

Budoucí osvojitelé musí v průběhu přípravy pochopit a přijmout své postavení ne jako „náhradního“ rodiče, který nahrazuje dítěti biologického rodiče, ale jako rodiče „jiného“. Z hlediska časového by měla odborná příprava na příchod dítěte do rodiny probíhat co nejdříve před přijetím dítěte, maximálně 1 rok.⁵⁷

Nově zákon výslovně stanovuje i požadavek na přípravu dítěte žijícího v rodině osob, které jsou vhodné stát se osvojiteli. Požadavek na přiměřenost přípravy vzhledem k věku a rozumové vyspělosti dítěte a její nezbytný rozsah⁵⁸ pak každý z poskytovatelů této přípravy naplňuje podle své koncepce a zkušeností.

⁵⁶ NĚMEČEK, Jaroslav. K problematice přípravy budoucích osvojitelů a pěstounů k přijetí dítěte do rodiny. *Náhradní rodinná péče*, 2001, roč. 4., č. 1, s. 9.

⁵⁷ KOTEK, Miroslav, ROTREKLOVÁ, Eva, WESSELÁ, Veronika. Příprava budoucích pěstounů a osvojitelů na přijetí dítěte do rodiny. *Náhradní rodinná péče*, 2001, roč. 4., č. 1, s. 15.

⁵⁸ V Olomouckém kraji je stanoven požadavek minimální délce přípravy 8 hodin.

6. Preadopční péče

Preadopční nebo-li tzv. zatimní péče je upravena v § 69 ZOR. Před rozhodnutím soudu o osvojení dítěte musí být toto dítě v péči budoucího osvojitele nejméně po dobu tří měsíců. O svěřeni dítěte do péče budoucího osvojitele rozhoduje v případě, že se jedná o dítě, které je v ústavu nebo v zařízení pro děti, která vyžadují okamžitou pomoc anebo v péči pěstounů na přechodnou dobu, OSPOD - příslušný odbor obecního úřadu obce s rozšířenou působností, jehož místní příslušnost se řídí místem trvalého pobytu osvojovaného dítěte (§ 61 ZOSPOD). Za situace, kdy se neprovádí zprostředkování osvojení, nedochází ani k svěřeni a potažmo k rozhodování o svěřeni dítěte do preadopční péče (§ 20 odst. 3 ZOSPOD). Pokud je dítě osvojováno z ciziny nebo do ciziny, rozhoduje o jeho svěřeni do preadopční péče UMPOD (§ 19 odst. 2 ZOSPOD). O svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů informuje OSPOD příslušný soud do 15-ti dnů ode dne rozhodnutí.

Preadopční péče trvá po celou dobu minimálně tří měsíců nepřetržitě od rozhodnutí OSPODu o svěřeni dítěte do preadopční péče do rozhodnutí soudu o schválení osvojení. Je totiž důležité, aby soud měl při rozhodování aktuální informace a poznatky o soužití osvojence a osvojitele a osob žijících s ním ve společné domácnosti. Pokud by se tedy řízení o osvojení dostalo až do fáze odvolacího řízení, musela by preadopční péče trvat až do rozhodnutí odvolacího soudu o osvojení.⁵⁹

Preadopční péčí vzniká specifický druh rodinně-právního vztahu. Jeho subjekty jsou budoucí osvojitel a budoucí osvojenec. Obsahem je právo budoucího osvojitele pečovat o nezletilé dítě, starat se o jeho zdraví, tělesný vývoj, psychický, citový i rozumový a povinnost nezletilého dítěte se této péči podrobovat. Budoucí osvojitel ale není oprávněn činit ohledně dítěte žádná zásadní rozhodnutí. Toto oprávnění náleží nadále jeho zákonným zástupcům, rodičům, popřípadě poručníkovi.⁶⁰

V případě svěřeni dítěte je třeba souhlasu rodičů dítěte, pokud nejsou splněny podmínky, za kterých tento souhlas není vyžadován.

Náklady na pobyt dítěte nese samotný budoucí osvojitel - v případě, že se jedná o manžele, podílí se na nákladech na pobyt dítěte společně a nerozdílně. Náklady na pobyt dítěte se rozumí náklady, které jsou hrazeny při placení výživného. Pokud nakonec k

⁵⁹ŠVESTKA, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství: Komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 345 (§ 69 ZOR). Shodně viz.: HADERKA, Jiří. Preadopční péče podle § 69 zákona o rodině. *Právník*, 1967, roč. 106, č. 6, s. 495.

⁶⁰ ŠVESTKA, Jiří. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství: Komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 345 - 346 (§ 69 ZOR).

osvojení dítěte nedojde, pak osoba, která se o dítě starala, nemá nárok na úhradu těchto nákladů.⁶¹

Předadopční péče je bezpochyby nutnou součástí osvojovacího procesu. V jejím průběhu se utvářejí základní vztahy mezi budoucím osvojitelem a dítětem. Dítě zůstává v této péči budoucího osvojitele až do rozhodnutí soudu o schválení osvojení. Problém nastává tehdy, pokud soud v řízení neshledá osvojení v zájmu dítěte a osvojení neschválí. V takovém případě se totiž dítě musí vrátit například do ústavní výchovy. Tento zážitek je ale pro dítě velice stresující, negativní a je třeba dělat vše pro to, aby se takovéto situace nestávaly.

Za některých okolností ale není předadopční péče nutná. Jedná se o situace, kdy se pěstoun rozhodne osvojit dítě svěřené mu do pěstounské péče, pokud pěstounská péče trvala alespoň po dobu nutných tří měsíců. Ani v případě, že dítě bylo svěřeno do péče jiné fyzické osoby než rodiče podle § 45 ZOR a tato fyzická osoba se rozhodla dítě adoptovat, nebo pokud se rozhodl osvojit dítě poručník, který o dítě osobně pečoval, není předadopční péče nutná. Doba péče o dítě ale musí stejně jako v případě pěstounů trvat nejméně tři měsíce.⁶²

Nový občanský zákoník upravuje předadopční péči v § 826 - § 829. V § 823 - § 825 je upravena tzv. faktická individuální osobní péče o osobu dítěte. Dítě je předáno budoucímu osvojiteli do této péče ihned poté, kdy rodiče dítěte udělí souhlas s jeho osvojením a budoucí osvojitel souhlasí se svěřením dítěte do jeho péče. Pokud to umožňuje zdravotní stav dítěte a jeho rodiče souhlasí, lze jej svěřit do péče budoucích osvojitelů již dříve. Obvykle trvá tato péče tři měsíce od udělení souhlasu s osvojením dítěte a dítě je do ní svěřováno na základě rozhodnutí soudu. Je důležité zdůraznit, že tato péče není péčí tzv. předadopční a zároveň se nejedná ani o péči o dítě jinou fyzickou osobou upravenou v § 953 NOZ. Pečovatel má povinnost dítě opět vrátit, pokud dojde ke změně okolností. V případě nutnosti má také právo jednat v záležitostech dítěte, ale pouze těch, které souvisí s péčí o dítě nebo z ní vyplývají. V ostatních případech náleží rodičovská práva rodičům dítěte. Výkon těchto práv rodičů se pozastavuje až po uplynutí tří měsíců od udělení souhlasu s osvojením a soud dítěti jmenuje poručníka, OSPOD.⁶³ V případě, že dítě bude v péči budoucího osvojitele, který ale riskuje, že jej bude muset vrátit, má tím, že na sebe bere takovéto riziko, výhodu oproti osobám, které mají zájem o osvojení téhož dítěte, ale neriskují - pečujícímu osvojiteli bude dána výhoda lepšího pořadí oproti těmto vyčkávajícím žadatelům.⁶⁴

⁶¹ Tamtéž.

⁶² § 69 odst. 3 a 4 ZOR

⁶³ § 825 NOZ.

⁶⁴ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. s. 359.

Samotná preadopční péče je upravena v § 826 až § 829 NOZ. Do preadopční péče je dítě svěřeno po uplynutí tří měsíců od udělení souhlasu s osvojením. Na rozdíl od současné právní úpravy NOZ v § 826 svěřuje rozhodnutí o svěřeni dítěte do této péče soudu. Před rozhodnutím o svěřeni dítěte provede soud šetření ohledně vhodnosti osvojitele a dítěte. Především se soustředí na osobnost, zdravotní stav osvojitele, jeho sociální prostředí, stejně tak zdravotní stav dítěte, prostředí, ze kterého pochází, jejich etnické, náboženské a kulturní prostředí a případně vezme do úvahy i dobu, po kterou již dítě v péči osvojitele bylo. V podstatě se tedy proces svěřeni dítěte do péče osvojitele před osvojením mění pouze v subjektu, který o této péči rozhoduje, tedy dle NOZ soud. Hlediska, která zkoumá než-li dítě osvojiteli svěří, jsou stejná jako hlediska, která zkoumá OSPOD dle současné úpravy. Jsou ale výslovně stanovena zákonem. Délka preadopční péče není zákonem stanovena na rozdíl od současného ZOR. Je totiž logické, že doba, po kterou si má dítě zvykat v nové rodině nemůže být striktně vymezena. Je stanoveno, že péče osvojitele o osvojované dítě před osvojením má trvat po dobu dostatečnou pro přesvědčivé zjištění, že se mezi osvojitelem a dítětem vytvořil takový poměr, jaký je smyslem a cílem osvojení. Tato péče ale zároveň nesmí být kratší než šest měsíců.⁶⁵ Dle § 828 NOZ pokud se již dříve dítě nacházelo v péči osvojitele, faktické individuální osobní péči, pouze pokračuje tento faktický stav a není třeba dalšího rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do preadopční péče osvojitele. Návrh na osvojení může být podán i v průběhu preadopční péče, nemůže o něm být ale rozhodnuto před jejím uplynutím. Na preadopční péči se přiměřeně použijí ustanovení § 953 a následující NOZ⁶⁶ (svěřeni dítěte do péče jiné osoby). V nové právní úpravě samozřejmě dochází k zachování pravidla, že náklady na pobyt dítěte v preadopční péči nese osvojitel. Pokud již dříve byla soudem stanovena nějaké osobě vyživovací povinnost k dítěti, po dobu preadopční péče se tato povinnost pozastavuje dle § 829 odst. 1, 3 NOZ. Preadopční péče má totiž na určitou dobu napodobit budoucí soužití osvojence a osvojitele jako dítěte a rodiče. Pokud by osvojiteli „pomáhala“ v péči o osvojence finanční částka od další osoby, nebylo by možné důkladně prozkoumat, zda je osvojitel schopen se o dítě postarat.

⁶⁵ §829 odst. 2 NOZ.

⁶⁶ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. s. 361.

7. Řízení o osvojení

7.1. De lege lata

Řízení o osvojení je nesporné řízení upravené v § 181 - § 185 OSŘ. Věcně příslušný je dle § 9 odst. 1 OSŘ okresní soud, místní příslušnost se řídí § 88 písm. c) OSŘ. Je tedy příslušný soud, v jehož obvodu má nezletilý své bydliště. Řízení může být zahájeno pouze na návrh, který může podat dle § 63 odst. 2 ZOR osvojitel, a je osvobozeno od soudního poplatku.⁶⁷

Řízení o osvojení předchází řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte s jeho osvojením.⁶⁸ Toto řízení je tzv. incidenční. Je nezbytným hmotněprávním předpokladem pro rozhodnutí o osvojení, pokud se k osvojení nezletilého dítěte nevyžaduje souhlas jeho rodičů jako zákonných zástupců. Řízení o osvojení může být zahájeno až po nabytí právní moci rozsudku v tomto incidenčním řízení.⁶⁹ Pokud dojde ke změně poměrů, například rodiče dítěte o něj projevují zájem, upravili své poměry a chtějí o dítě pečovat, soud na návrh rozsudek o tom, že k osvojení není třeba jejich souhlasu, zruší. Lhůta pro podání tohoto návrhu je jeden rok. Pokud v průběhu tohoto roku došlo k osvojení nebo bylo zahájeno řízení o osvojení, anebo bylo dítě svěřeno do preadopční péče, není již možné rozhodnutí soudu zrušit.⁷⁰

7.1.1. Návrh na zahájení řízení

Řízení o osvojení může být zahájeno pouze na návrh. Tímto návrhem je soud vždy vázán. V případě, že by byl podán návrh na schválení osvojení nezrušitelného a soud by dospěl k závěru, že vhodnější by bylo osvojení prosté, nemůže schválit osvojení jako prosté, pokud nedojde ke změně návrhu ze strany účastníků.⁷¹

7.1.2. Účastníci řízení

Dle § 181 odst. 1 OSŘ jsou účastníky řízení osvojované dítě, jeho rodiče, osvojitel a jeho manžel, případně i poručník osvojovaného dítěte. Okruh účastníků řízení o osvojení dítěte je taxativně vymezený, „*jedná se tedy o účastníky dle § 94 odst. 2 OSŘ, podle kterého*

⁶⁷ § 11 odst. 1 písm. a), § 11 odst. 3 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích.

⁶⁸ § 180a OSŘ, také někdy nazýváno řízením o osvojitelnosti. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1351 (§ 181 OSŘ).

⁶⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád: Komentář. I. díl*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009. s. 939 (§ 180a OSŘ).

⁷⁰ § 180b OSŘ

⁷¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1351 (§ 181 OSŘ).

jsou účastníky řízení také navrhovatel a dále ti, které zákon za účastníky označuje."⁷²

Poručník je dítěti ustanoven v případě, že jsou splněny podmínky § 78 ZOR.

Rodiče nejsou účastníky řízení, pokud byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, nebo byli zbaveni způsobilosti k právním úkonům, popř. byla jejich způsobilost k tomuto právnímu úkonu omezena. Dále nejsou rodiče účastníky řízení dle § 180a OSŘ, pokud souhlasili s osvojením předem ve vztahu k určitým osvojitelům, nebo soud pravomocně rozhodl, že není třeba souhlasu rodičů s osvojením. *"Výkladem lze dospět k závěru, že byl-li u obou rodičů pozastaven výkon rodičovské zodpovědnosti, dítěti musí být sice ustanoven poručník, nicméně rodiče budou účastníky řízení o osvojení a budou udělovat souhlas. Účastníky řízení o osvojení s právem udělit souhlas budou i rodiče, jejichž rodičovská zodpovědnost byla omezena."*⁷³ Zákon výslovně stanovuje, že pokud nezletilí rodiče nesplňují výše zmíněné podmínky, jsou vždy účastníky řízení s plnou procesní způsobilostí.⁷⁴

Manžel osvojitele je účastníkem řízení pouze v tom případě, pokud je třeba jeho souhlasu.

7.1.3. Opatrovník dítěte

Osvojované dítě musí být v řízení zastoupeno kolizním opatrovníkem v souladu s § 37 odst. 2 ZOR i v případě, že rodiče dítěte jsou účastníky řízení (z důvodu střetu zájmů). Souhlas kolizního opatrovníka ale není podmínkou schválení osvojení soudem.⁷⁵ V případě, že soud rozhodl, že souhlas rodičů s osvojením dítěte není třeba, nebo v případě blanketového souhlasu rodičů s osvojením dítěte dle § 68a ZOR, musí být dítě zastoupeno speciálním opatrovníkem podle § 68b ZOR ve spojení s § 83 ZOR. Tento opatrovník není totožný s opatrovníkem dle § 37 odst. 2 ZOR. *"Podle ustálené soudní praxe se v řízení o osvojení ale ustanovuje opatrovník jen jeden a ten plní obě funkce. Nicméně teorie zastává i jiný názor a argumentuje takto: Uváží-li se situace z hlediska významu a postavení opatrovníka, který musí dávat souhlas (§ 68b ZOR), nelze nevidět, že dává souhlas, který by jinak museli dávat rodiče, a že tedy v řízení vystupuje vlastně místo rodičů. V důsledku toho se dovozuje, že v takovém řízení vystupují opatrovníci dva: jeden kolizní (podle § 37 ods. 2 ZOR), druhý ustanovený speciálně pro účely udělení souhlasu v řízení o osvojení (§ 68b ZOR). Protože*

⁷² FRINTOVÁ, Dita. In ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha a. s., 2009. s. 581 (§ 181 OSŘ).

⁷³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1353 (§ 181 OSŘ).

⁷⁴ § 181 odst. 1 ve spojení s § 180a odst. 2 OSŘ.

⁷⁵ § 68b ZOR a contrario. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1353 (§ 181 OSŘ).

*může dojít ke kolizi, neměl by být opatrovník ustanovený pro udělení souhlasu totožný s opatrovníkem kolizním.*⁷⁶

7.1.4. Souhlas dítěte s osvojením a výslech dítěte v řízení o osvojení

K osvojení je třeba souhlasu dítěte, pokud je schopno posoudit dosah osvojení, tedy jeho význam, smysl a právní důsledky, a je schopno své názory formulovat. Soud v takovém případě dítě vyslechne a je tedy přítomné soudnímu jednání. V opačném případě není dítě k jednání předvoláváno. Souhlas dítěte není vyžadován podle zákona tehdy, pokud by tím byl zmařen účel osvojení. Takový případ by nastal např. tehdy, pokud by osvojované dítě již osvojitele považovalo za své rodiče.⁷⁷ *Účelem výslechu nezletilého (mimo zjištění souhlasu s osvojením) je zejména objasnit, zda mezi nezletilým a budoucími osvojiteli jsou potřebné citové vztahy, anebo alespoň předpoklady pro jejich vytvoření, či zda je nezletilý citově vázán na osoby, jimiž je vychováván.*⁷⁸ Soud při zjišťování souhlasu dítěte a jeho výslechu postupuje v souladu s § 100 odst. 4 OSŘ. Ve výjimečných případech může soud názor dítěte zjistit i prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného OSPODu. Pokud by přítomnost dalších osob v jednacím síni mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor, může soud provést jeho výslech i bez přítomnosti dalších osob. K názoru dítěte soud přihlíží s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost.⁷⁹

7.1.5. Postup soudu v řízení o osvojení

V řízení se soud musí řídit zájmem dítěte. Pokud by nebylo osvojení k jeho prospěchu, osvojení neschválí. Může tak dojít k situaci, kdy se dítě tři měsíce sžívá s novou rodinou, vytváří si k ní vztah, mnohdy i docela silný, a po zamítavém rozhodnutí soudu se musí vrátit zpět do ústavního zařízení. Tato situace je jistě velice negativní zkušeností a není prospěšná pro budoucí vývoj dítěte. Proto je třeba, aby byl dáván značný důraz především na dobu před příchodem dítěte do budoucí péče osvojitelů a na dobu této péče, například kontrolami sociálních pracovníků v rodině. Pokud by se osvojení nejevilo vhodným v této době, ještě by bylo možné jej zrušit v takové situaci, kdy by následky pro dítě nemusely být až tak významné.

⁷⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1352 (§ 181 OSŘ).

⁷⁷ FRINTOVÁ, Dita. In ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha a. s., 2009. s. 582 (§ 182 OSŘ).

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Úmluva o právech dítěte.

Soud musí před rozhodnutím o osvojení zjistit zdravotní stav osvojitelů (i osvojence), jejich osobní dispozice a motivaci k osvojení a posoudit, zda se shodují s účelem osvojení. Dále je soud povinen vyžádat si vyjádření OSPODu o současné situaci v rodině. Soud samozřejmě může vycházet ze závěrů odborného posouzení vypracovaném krajským úřadem. Vhodnější je ale situace, kdy si soud nechává vypracovat posudky znova, aby řízení nebylo čistě formální a aby byly zohledněny případné změny např. ve zdravotním stavu osvojitelů, protože délka samotného osvojení může trvat až dva roky.

V některých případech se stává, že soudy vycházejí pouze z návrhu a potřebná dokazování neprovádějí vůbec. Dále se stává, že soudy vyžadují od žadatelů o osvojení, aby si zprávy o své pověsti a pracovní morálce opatřili sami, přestože objektivita takto získaných informací je pak velmi nízká.⁸⁰ Z těchto všech důvodů se domnívám, že soudy často řízení o osvojení nepřikládají takový význam, jaký by měly, a je v zájmu osvojovaných dětí, aby se situace změnila. Tím, že soudy budou rozhodovat již o preadopční péči, kdy budou muset prověřovat všechny okolnosti a podmínky vhodnosti osvojení v případě konkrétního dítěte a žadatele, bude změnou NOZ dosaženo lepší ochrany zájmů osvojovaných dětí.

7.1.6. Změna příjmení, jména osvojence

Soud v řízení rozhoduje rozsudkem. V rozsudku soud uvede i příjmení, které osvojenec nabude a neprodleně tuto skutečnost oznámí matrice narození dítěte, aby ta mohla uvedené změny zaznamenat. Osvojenec získává osvojením příjmení osvojitele, které měl v době osvojení. V případě, že v průběhu osvojovacího procesu došlo ke změně příjmení osvojitele, osvojenec získá toto nové příjmení. Pokud ale ke změně příjmení osvojitele dojde až po právní moci rozsudku o osvojení, příjmení osvojence se nezmění. Samozřejmě je v takovém případě možné využít správního řízení o změně příjmení dle zákona o matrikách.⁸¹ Pokud již osvojitelé dítě mají, nabývá osvojené dítě stejné příjmení jako ostatní jejich děti. Totéž platí v případě, že osvojitelem je manžel rodiče dítěte. Příjmení osvojence se mění jak u osvojení zrušitelného tak nezrušitelného.

Změna jména osvojence je možná do šesti měsíců od právní moci rozsudku o schválení osvojení dítěte, maximálně ale do okamžiku dosažení jeho zletilosti. Tato změna se řídí zákonem o matrikách (§ 64). Osvojitelé mohou souhlasným prohlášením před matričním úřadem změnit jméno osvojence, případně jména, případně mu mohou zvolit ještě jméno

⁸⁰ NEDOROST, Libor, VĚTROVEC, Vladislav. Několik poznámek k osvojení dítěte. *Právo a rodina*, 2004, roč. 6., č. 1., s. 9.

⁸¹ FRINTOVÁ, Dita. In ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2009. s. 583 (§ 184 OSŘ).

druhé. Osvojenec, který je starší 15-ti let, musí se změnou svého jména souhlasit a prohlášení o souhlasu připojit k prohlášení osvojitelů.

7.1.7. Zrušitelné a nezrušitelné osvojení

Soud může schválit osvojení jako zrušitelné nebo nezrušitelné. Zrušitelné osvojení je, jak už z názvu vyplývá, možno zrušit na návrh osvojence nebo osvojitele. Jde opět o nesporné řízení, kdy návrh podává buď osvojenec (v případě, že je nezletilý, musí být zastoupen opatrovníkem), nebo osvojitelé. Návrh nemohou podat biologičtí rodiče osvojence ani manžel osvojitele. Každý návrh na zrušení osvojení musí být odůvodněn a soud zruší osvojení jen tehdy, pokud je důvod závažný a smyslu osvojení by bránilo, aby vztah mezi osvojitelem a osvojencem trval i nadále jako vztah mezi rodičem a dítětem. Soud se i v tomto případě řídí zásadně zájmem osvojence. Účastníky řízení jsou osvojenec, osvojitelé a biologičtí rodiče osvojence, pokud nebyli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, bez ohledu na to, zda byli účastníky řízení o osvojení.⁸² Pokud soud zruší osvojení, dojde k obnovení práv a povinností mezi osvojencem a jeho biologickými rodiči a k zániku práv a povinností mezi osvojencem a osvojitelem. Stejně tak osvojenec nabude své původní příjmení.

Pokud osvojitelé požádají v návrhu na schválení osvojení o schválení nezrušitelného osvojení, nelze jej zrušit ani ze závažných důvodů. Takto mohou osvojit pouze manželé nebo jeden z manželů, jehož manželem je rodič dítěte, nebo který je pozůstalým manželem po rodiči nebo po osvojiteli dítěte. Soud může výjimečně povolit nezrušitelné osvojení i u osoby osamělé, pokud tak splní osvojení svůj smysl a účel a osamělá osoba bude splňovat všechny ostatní podmínky osvojení. Důležitým omezením v nezrušitelném osvojení je, že osvojenec musí být starší jednoho roku. Toto omezení je zákonodárcem stanoveno především z toho důvodu, že děti se poměrně rychle vyvíjejí, jak zdravotně, tak duševně, a období do jednoho roku je pro jejich vývoj nejkritičtější. Po prvním roce jeho života lze lépe určit, jaký bude jeho další duševní a zdravotní vývoj. Tímto ustanovením jsou chráněni i osvojitelé, kteří by osvojili dítě ve velmi raném věku, poté by se u něj objevila nějaká neléčitelná nemoc, která by vyžadovala trvalou a nákladnou péči, kterou by nebyli schopni dítěti poskytnout, v takovém případě by při zrušitelném osvojení mohli podat návrh na zrušení osvojení a soud by zkoumal, zda tento důvod je dostatečně závažný pro zrušení osvojení.

Změnit osvojení zrušitelné na nezrušitelné lze i v průběhu, dodatečně. Jedinou podmínkou, která musí být ze zákona dodržena, je nezletilost osvojence. Žadatelé o osvojení

⁸² FRINTOVÁ, Dita. In ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2009. s. 584 (§ 185 OSŘ).

totiž nejčastěji chtějí, aby osvojené dítě bylo co nejmenší, nejlépe do tří měsíců staré. V případech, že soud schválí takové osvojení, je nejprve podán návrh na schválení osvojení zrušitelného, a poté, co dítě nabude jednoho roku věku, bude podán nový návrh na přeměnu osvojení zrušitelného na nezrušitelné.

7.2. De lege ferenda

S ohledem na přijetí nového kodexu soukromého práva, kterým bylo dosaženo rekodifikace soukromého práva v České republice, je potřeba tuto změnu reflektovat i po procesní stránce. Z důvodu množství nových institutů a změn bylo třeba vytvořit zákon, který by na tyto změny reagoval a umožnil by občanům jejich práva účinně obhajovat a bránit. Proto byl navržen zákon o zvláštních řízeních soudních, který by měl vstoupit v účinnost stejně jako NOZ, tedy k 1. 1. 2014. Tento nový zákon obsahuje úpravu nesporných řízení a dalších zvláštních řízení, která zákonodárce vyloučil ze současného OSŘ. Ten bude nadále upravovat sporná řízení a pro nový zákon o zvláštních řízeních se bude používat pouze subsidiárně.⁸³

Nový zákon o zvláštních řízeních upravuje řízení ve věcech osvojení v části druhé, hlavě páté, dílu prvním, oddílu čtvrtém návrhu zákona. Čtvrtý oddíl je rozdělen na dva pododdíly, na řízení ve věcech osvojení nezletilého a řízení ve věcech osvojení zletilého.

7.2.1. Osvojení nezletilého⁸⁴

Všechna dílčí řízení, která se týkají osvojení, např. o předání dítěte do péče před osvojením, o utajení osvojení, o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení, o osvojení atd., jsou v návrhu nového zákona spojeny v jedno ucelené řízení o osvojení nezletilého. Soudní spis pro celé řízení se bude skládat z jednotlivých spisů pro dílčí řízení a zakládat se bude již prohlášením o udělení souhlasu s osvojením. V řízení bude nadále příslušný obecný soud osvojence. Stejně tak jako v současné právní úpravě bude řízení o osvojení zahajováno pouze na návrh (§ 417 ZŘS). Bez návrhu bude moci soud rozhodnout pouze o odtajnění osvojení, pokud se osvojené dítě nachází v nebezpečí života nebo zdraví, případně lze bez návrhu nařídit nad osvojencem a osvojitelem dohled.

Účastníci řízení jsou vymezeni v § 419 ZŘS a jsou jimi osvojenec, jeho zákonný zástupce a osvojitel (kromě případů rozhodnutí o tom, zda je třeba souhlasu rodičů s osvojením). Rodiče budou účastníky řízení, pokud je zákon z řízení nevyloučí. ZŘS přiznává

⁸³ *Důvodová zpráva k zákonu o zvláštních řízeních soudních.* [cit. dne 27. února 2013]. Dostupné na <<http://eklep.vlada.cz/eklep/page.jsf?pid=RACK8YGKM5VS>>.

⁸⁴ § 415 - 432 návrhu zákona o zvláštních řízeních soudních. Dostupné tamtéž.

stejně jako účinná právní úprava nezletilému rodiči staršímu 16-ti let plnou procesní způsobilost. Účast manžela osvojitele je v ZŘS upravena pozitivně - je účastníkem, pokud je třeba k osvojení jeho souhlasu. Rodiče osvojení nejsou účastníky ve stejných případech jako dle úpravy v OSŘ, v návrhu ZŘS je pouze respektována změna terminologie NOZ. ZŘS upravuje v § 421 povinnost soudu opětovně jednat s rodičem osvojení, pokud pominou důvody, pro které rodič nemohl být účastníkem řízení, např. odvoláním souhlasu s osvojením, opětovné přiznání rodičovské odpovědnosti atd.

Stejně jako v platné právní úpravě je nezletilý osvojenec zastoupen v řízení opatrovníkem, zpravidla OSPODem (§ 422 ZŘS). Souhlas rodiče s osvojením dítěte se zapisuje do protokolu, který je součástí spisu, a v případě, že ještě nebylo zahájeno řízení o osvojení, je tento protokol podkladem pro založení spisu a zahájení řízení. Sepsat protokol o udělení souhlasu rodiče s osvojením je povinen každý okresní soud. V případě, že se nejedná o soud příslušný k řízení o osvojení, postoupí protokol soudu příslušnému. Jakmile rodič svůj souhlas odvolá, soud s ním opět musí jednat jako s účastníkem řízení. Rodiče, o kterých soud rozhodl, že není třeba jejich souhlasu s osvojením, mohou podat návrh na zrušení tohoto rozhodnutí dle § 428 ZŘS pokud se změní poměry (*clausula rebus sic stantibus*). V případě zamítavého rozhodnutí soudu o tomto návrhu mohou opětovný návrh podat až po uplynutí jednoho roku po právní moci zamítavého rozhodnutí, ale nejpozději do pravomocného osvojení dítěte.

V průběhu řízení je třeba vyslechnout rodiče osvojení, přestože nejsou účastníky řízení (§ 425 ZŘS). Vzhledem k tomu, že se řízení o osvojení skládá z několika dílčích řízení, není třeba jej vyslyšet několikrát, ale stačí jednou v průběhu celého řízení. Kromě rodičů osvojení vyslechne soud i případného manžela osvojitele.

Soud rozhoduje o osvojení rozsudkem, stejně tak o dohledu a o tom, zda je třeba souhlasu rodičů s osvojením, ve všech ostatních případech rozhoduje usnesením. Co se týče rozsudku, jímž soud vysloví osvojení nezletilého, má stejné náležitosti jako stanoví právní úprava OSŘ.

V § 426 ZŘS jsou reflektovány změny v péči o osvojení budoucími osvojiteli, které s sebou nese NOZ. Upravuje postup soudu před rozhodováním o svěřením dítěte do péče v § 823 NOZ - stanoví, že i při tomto rozhodování musí soud provést stejná šetření jako před rozhodováním o svěřením dítěte do předadopční péče (vyšetření zdravotního stavu, sociální situace, psychologické vyšetření atd.)

Zákonodárce nadále upřednostňuje biologické vazby dítěte na jeho příbuzné před osvojením (§ 430 ZŘS). Pokud tedy existuje příbuzný osvojence, který je ochotný a schopný o dítě pečovat, soud zahájí řízení o svěřeni dítěte do péče jiné osoby, tohoto příbuzného.

NOZ upravuje možnost utajeného osvojení. Návrh na utajení může podat jak osvojitel, tak osvojenec, tak pokrevní rodič osvojence. Procesní úprava tohoto ustanovení se nalézá v § 432 ZŘS. Řízení je v takovém případě neveřejné a soud učiní další opatření, která povedou k utajení osvojení, například neumožní nahlédnout do spisu, musí zabezpečit, aby nedošlo ke kontaktu účastníků na jednáních atd.

7.2.2. Osvojení zletilého⁸⁵

Osvojení zletilého je v našem právním řádu upraveno novým občanským zákoníkem. Je třeba zmínit, že osvojení zletilého naplňuje jiné účely než osvojení nezletilého dítěte. Především jeho smyslem není poskytnout zletilému péči a výchovu namísto jeho biologické rodiny. Smyslem osvojení zletilého je většinou zabezpečení majetkové posloupnosti v případě, že osvojitel nemá vlastního dědice.

Návrh na osvojení může podat jak osvojenec, tak osvojitel a k jeho návrhu se osvojenec připojí. Pokud se ani na výzvu soudu nepřipojí, soud návrh odmítne. Účastníkem řízení je pak osvojenec, jeho dítě a osvojitel. V případě, že je třeba k osvojení souhlasu manžela osvojitele, je také účastníkem řízení. Zákon nevylučuje, aby byl osvojen i zletilý osvojenec, který by byl omezen ve svéprávnosti. Musí být ale zastoupen zákonným zástupcem nebo opatrovníkem, kterého pro tento účel jmenuje soud. Účastníky řízení nejsou rodiče osvojence. Pouze v případě, že by se jednalo o osvojení zletilého, které by bylo obdobou osvojení nezletilého, soud by je musel vyslechnout. Dále soud vyslechne i děti osvojence, je-li to v souladu s jejich rozumovou a volní vyspělostí, a manžela osvojence. Jinak jsou procesní podmínky osvojení zletilého stejné jako při osvojování nezletilého.

⁸⁵§ 433 - 439 návrhu zákona o zvláštních řízeních soudních, dostupné tamtéž.

8. Osvojení v zahraniční právní úpravě

Cílem mé práce je nejen prozkoumat českou právní úpravu zprostředkování osvojení, ale také ji srovnat se zahraniční úpravou, která umožňuje zprostředkování prostřednictvím tzv. adopčních agentur. Následující část své práce se budu věnovat úpravě osvojení ve Velké Británii, která je často tuzemskými odborníky na oblast osvojení brána za vzor.

Stejně jako v České republice znamená adopce ve Velké Británii přijetí cizího dítěte za své. Právní úprava je v zemi rozdílná. Na území Anglie a Walesu se uplatňuje „The Adoption and Children Act”, který byl přijat v listopadu roku 2002 a účinným se stal v prosinci roku 2005. Tento zákon nahradil již zastaralý „Adoption Act” z roku 1976. Ve Skotsku se uplatňuje „The Adoption and Children Act” z roku 2007. Severní Irsko upravuje adopci v „Adoption Order” z roku 1987. V dalším výkladu se budu věnovat úpravě v Anglii a Walesu, tedy úpravě v „The Adoption and Children Act” z roku 2002. Je totiž zřejmé, že v zásadních otázkách se nebude skotská a anglická úprava, případně úprava Severního Irsku, natolik významně odlišovat, aby bylo nutné zabývat se jimi odděleně.

8.1. Podmínky osvojení

Základním požadavkem pro adopci dle anglické právní úpravy je, aby žadatel o adopci měl domicil⁸⁶ na území Velké Británie, případně na ostrově Man nebo Channel Islands. Dále musí mít alespoň jeden z páru, pokud žádají o společnou adopci, trvalý pobyt na území Britských ostrovů minimálně po dobu jednoho roku před podáním žádosti o zprostředkování adopce. V případě, že žadatelé o adopci jsou manželé, postačí, pokud alespoň jeden z nich má bydliště na tomto vymezeném území. O adopci mohou požádat společně manželé, i nesezdané páry, bez ohledu na to, zda jsou jiného pohlaví, či se jedná o homosexuální partnery. Dále mohou o adopci žádat i samostatní žadatelé, jeden z manželů nebo partneri rodičů dítěte, pěstouni. Žadatel musí být zletilý, tzn. minimálně 21 let. V případě, že jedním z žadatelů o adopci je otec či matka adoptovaného dítěte, je možné, aby v tomto případě byl žadatel mladší 21-ti let, ale minimálně musí dosáhnout věku 18-ti let. Druhý z žadatelů ale musí dodržet hranici minimálně 21 let věku. V případě, že žadatelem o adopci je osoba žijící v manželském svazku, může soud adopci povolit tehdy, pokud manželé žijí odděleně a tato separace je trvalá, nebo v případě, že manžel žadatele je pro nemoc neschopný připojit se k žádosti o

⁸⁶ Domicil je, stejně jako trvalý pobyt, vykládán vždy soudem. Není legálně definován. Zásadně se ale jedná o místo, kde má osoba trvalé bydliště. Soud při posuzování přihlíží k délce pobytu, jeho intenzitě atd. Blíže na <http://www.education.gov.uk/childrenandyoungpeople/families/adoption/g0072314/guidance/ch3/eligibility-criteria/domicile>>.

adopci nebo v případě, když se manžel žadatele zdržuje na neznámém místě.⁸⁷ V ostatních případech musí manželé žádat pouze o společnou adopci. Zákonodárce se těmito omezeními snaží vyloučit případy, kdy by jeden z manželů využil adopce jako způsobu vyloučení druhého manžela z výchovy a péči o dítě.

Adoptovaná osoba musí být mladší 18 let a nesmí být ženatá či vdaná, ani nesmí uzavřít „civil partnership“, tedy obdobu českého registrovaného partnerství. Naopak adopci nebrání skutečnost, že dítě již bylo jednou adoptované.⁸⁸ V tomto ohledu je současná účinná právní úprava v České republice stejná. Vzhledem k platné úpravě v NOZ ale musíme konstatovat, že Česká republika dosáhla v této oblasti pokroku připuštěním adopcí zletilých osob. V zásadě ale mohou vzniknout případy, kdy bude i v Anglii adoptována osoba starší 18-ti let. A to v případě, že žádost o adopci sice bude podána před dosažením věku 18 let⁸⁹ ale k schválení adopce dojde až po dosažení věku 18-ti let. V konečném důsledku ale bude adoptovaná osoba vždy mladší 19-ti let.⁹⁰

Stejně jako v České republice, vyžaduje i anglické právo zásadně souhlas rodičů s osvojením jejich dítěte.⁹¹ Souhlas rodičů či rodiče dítěte je vyžadován agenturou, která adopci zprostředkovává. Rodiče souhlasí s tím, aby jejich dítě bylo umístěno u budoucích adoptivních rodičů. Souhlas může být udělen jak ve vztahu k určitým adoptivním rodičům, tak bez vztahu k určitým osobám (v české právní úpravě tzv. blanketový souhlas). Matka dítěte může udělit tento souhlas, stejně jako v české právní úpravě, až po uplynutí šesti týdnů od porodu dítěte, pokud tak učiní dříve, k tomuto úkonu se nepřihlíží. Souhlas s osvojením nesmí obsahovat podmínky a osoba, která jej dává, musí být dostatečně poučena o jeho následcích.

Zpětvzetí souhlasu je možné do okamžiku podání žádosti o schválení adopce soudem.⁹² NOZ stanovuje lhůtu k odvolání souhlasu na tři měsíce. Po jejím uplynutí lze souhlas odvolat, pokud ještě nedošlo k předání dítěte do péče budoucího osvojitele. V tomto považují naši právní úpravu za vhodnější, vzhledem k potřebám dítěte a jeho zájmům, které mají být nadřazeny potřebám jeho rodičů. V situaci, kdy se již dítě nachází nějakou dobu v péči budoucího osvojitele, je pro něj značně nepříznivé, kdyby se muselo vracet zpět do péče ústavu v případě odvolání souhlasu biologickým rodičem. Dítěti musí být poskytnuta jakási alespoň minimální jistota a jeho situace nesmí být závislá na vůli rodiče, někdy na jeho

⁸⁷ s 49 - 51 Adoption and Children Act 2002.

⁸⁸ s 46 (5) Adoption and Children Act 2002.

⁸⁹ Obligatorní podmínka dle s 49 (4) Adoption and Children Act 2002.

⁹⁰ BURROWS, Andrew a kol. *English private law*. 2. vydání. New York: Oxford University Press, 2007. s. 55.

⁹¹ s 52 Adoption and Children Act 2002.

⁹² s 52 (4) Adoption and Children Act 2002.

vypočítavosti či změně názoru. Pokud se dítě musí vrátit do péče zařízení nebo pěstouna na přechodnou dobu, protože soud neschválil osvojení, je situace značně odlišná. Soud totiž zkoumá vhodnost a prospěšnost osvojení pro dítě, které má být osvojeno. V anglické úpravě se ale dítě vrací zpět do péče ústavu z vůle biologického rodiče a jeho prosté změny názoru.

Pokud dojde k situaci, že rodič dítěte je neznámého pobytu, či není schopen pro duševní či fyzickou nemoc tento souhlas udělit, nebo v případě, že je to v zájmu dítěte, může se adopční agentura, ale pouze ta ve smyslu orgánu místní samosprávy, obrátit na příslušný soud a požádat o udělení „placement order”. Toto soudní nařízení povoluje agentuře svěřit dítě do péče jakýmkoliv budoucím adoptivním rodičům, které agentura uzná jako vhodné, i bez souhlasu rodičů dítěte.⁹³

8.2. Zprostředkování osvojení

Zprostředkování adopce, povinnosti zprostředkovatele a další náležitosti upravuje kromě obecného předpisu „The Adoption and Children Act 2002” speciální zákon „The Adoption Agencies Regulation 2005”. Tento zákon upravuje postup zprostředkovávajícího orgánu jak ve vztahu k adoptovanému dítěti, tak ve vztahu k budoucím adoptivním rodičům. Dále upravuje povinnosti ohledně utajování, ale i zpřístupňování informací o adoptcích atd.

Adopci nemůže zprostředkovat, či činit úkony, které se zprostředkování týkají (například žádat osoby o poskytnutí dítěte k adopci, nabízet dítě k adopci, odevzdat dítě do péče jiné osoby než adopční agentury, s tím, že tato osoba poté dítě adoptuje), nikdo jiný, než adopční agentura nebo osoba pověřená k tomu nejvyšším soudem, „High Court”.⁹⁴ Porušením tohoto zákazu se osoba dopouští trestného činu. Výjimkou jsou situace, kdy budoucí osvojitel je partnerem nebo manželem rodiče dítěte, nebo kdy budoucí osvojitel je příbuzným dítěte, jeho poručníkem či rodičem. V těchto případech k zprostředkování adopce nedochází a je možné rovnou podat návrh na schválení adopce soudem.⁹⁵

Adopční agentura (adoption agency) je obecný název, který může zahrnovat jak místní samosprávný orgán, tak registrovanou adopční agenturu, ve smyslu samostatné instituce (registered adoption society).⁹⁶ Každá registrovaná adopční agentura musí mít sídlo na území

⁹³ s 21 (1) Adoption and Children Act 2002: „A placement order is an order made by the court authorising a local authority to place a child for adoption with any prospective adopters who may be chosen by the authority”

⁹⁴ Naopak v USA je praktikováno tzv. private placement, tedy umísťování dětí k adopci a zprostředkovávání adopcí soukromými osobami, nejčastěji lékaři a právníky, široce rozšířeno. BAINHAM, Andrew. *Children - The Modern Law*. 2. vydání. Bristol: Jordan, 1998. s. 209.

⁹⁵ s 92 (4) Adoption and Children Act 2002.

⁹⁶ s 2 (1, 2) Adoption and Children Act 2002.

Anglie nebo Walesu, případně svou pobočku, a činnost nevykonávat za účelem zisku.⁹⁷ Zvláštní zákony stanoví podmínky pro registraci, provoz a zřízení agentur, požadavky, které musí splňovat zaměstnanci agentur a jejich vedoucí a další náležitosti. Každý z těchto zákonů se vztahuje na jednotlivý druh agentur, např. „The Voluntary Adoption Agencies and the Adoption Agencies (Miscellaneous Amendments) Regulations 2003” se vztahuje na dobrovolnické a soukromé agentury, „The Local Adoption Service Regulations 2003” se vztahuje na adopční agentury ve smyslu místních samosprávných orgánů.

Žádost o adopci dítěte podávají žadatelé u adopční agentury. Některé adopční agentury jsou dobrovolnické soukromé organizace, ale většinou se jedná o místní samosprávné orgány, jejich vyčleněná pracoviště, která poskytují služby v této speciální oblasti. Každý samosprávný okrsek má přidělený správní obvod, ve kterém tyto služby poskytuje. Žadatelé ale nejsou omezeni pouze na „jejich” obvod a žádost mohou podat kdekoliv.⁹⁸ Orgány místních samospráv mají povinnost zajistit poskytování služeb souvisejících s adopcí, a to nejen osobám, které se chtějí stát adoptivními rodiči, ale i dětem, které jsou pro adopci vhodné, jejich biologickým rodičům a poručíkům. Dále musí poskytovat služby i osobám, které jsou adoptované a mají zájem zjistit svůj biologický původ.⁹⁹

Každá adopční agentura poskytuje služby směřující ke zprostředkování adopce. Jejím hlavním úkolem je posoudit, zda jsou žadatelé vhodní pro osvojované dítě. „Adoption and Children Act” výslovně stanoví, jakými kritérii se má agentura při posuzování adopce zabývat. Jsou jimi především přání dítěte, jeho potřeby, vliv osvojení na dítě, věk dítěte, pohlaví, jakákoliv újma, kterou dítě utrpělo, vztahy dítěte s jeho pokrevními příbuznými atd.¹⁰⁰ Agentura také musí brát v úvahu náboženskou víru dítěte, jeho kulturní a etnický původ a další neoddelitelné aspekty jeho osobnosti, které mohou mít vliv na úspěšnost adopce.

O dítěti a žadateli o zprostředkování adopce vede agentura spis, ve kterém jsou zachyceny všechny relevantní informace. Poté, co agentura zjistí všechny potřebné informace a dojde k závěru, že pro dítě našla vhodného adoptivního rodiče, předloží oba spisy „Adoption Panel”,¹⁰¹ který rozhodne, zda doporučí adopci, či ne.¹⁰² Adopční panel se skládá

⁹⁷ *Glossary of terms used in this website* [online]. Adoption, Search & Reunion, [cit. 18. února 2013]. Dostupné na <<http://www.adoptionsearchreunion.org.uk/about/glossary/>>.

⁹⁸ *How do people apply to adopt* [online]. BAAF Adoption & Fostering, [cit. 18. února 2013]. Dostupné na <<http://www.baaf.org.uk/info/adoption#apply>>.

⁹⁹ s 3 Adoption and Children Act 2002.

¹⁰⁰ s 1 (4) Adoption and Children Act 2002.

¹⁰¹ Více k "adoption panel" viz. Part 2, s 3 - 10 Adoption Agencies Regulation 2005.

¹⁰² BURROWS, Andrew a kol. *English private law*. 2. vydání. New York: Oxford University Press, 2007. s. 56.

jak z odborníků, tak z osob laických. Jeho funkce a složení velice připomíná české poradní sbory, které měly až do konce roku 2012 stejnou úlohu.

Také v anglické právní úpravě existuje obligatorní podmínka péče před osvojením. Minimální délka této preadopční péče je stanovena na deset týdnů před podáním návrhu na schválení osvojení soudem.¹⁰³ Zákon dále stanoví výjimky z této lhůty a další podmínky preadopční péče.

Poněkud kontroverzní je otázka umístování inzercí ohledně adopce dětí. V České republice jsou inzeráty „nabízející“ děti ve specializovaných tiskovinách přístupné, například v časopise *Náhradní rodinná výchova*. Dle s 123 „Adoption and Children Act 2002“ nemůže nikdo, kromě adopční agentury, zveřejňovat, publikovat, zadávat inzeráty, ve kterých by například rodiče nabízeli své dítě k adopci, nebo osoby mající zájem o adopci dítěte by takto vhodné dítě hledaly, nebo naopak by některé osoby takto nabízely služby zprostředkování adopce. Přestože je český zákon výslovně nezakazuje, já osobně považuji takovéto inzeráty za značně neetické a poškozující základní lidská práva těchto dětí.¹⁰⁴ Jejich základním právem je právo na zachování lidské důstojnosti, cti, dobrého jména. Děti jsou často fotografovány bez jejich souhlasu, o souhlasu zákonného zástupce nemluvě. Snahou je sice zrychlit proces nalezení náhradní rodiny, ale ne vždy se tak děje v souladu s LZPS.¹⁰⁵ Podoba dítěte by měla být zveřejňována jen v nezbytných případech nebo se souhlasem zákonného zástupce. Inzerci dětí v tiskovinách nepovažuji za nezbytný případ a i případný souhlas zákonného zástupce dítěte bych považovala za neetický a v rozporu s morálními pravidly. V české právní úpravě je takováto inzerce podle mého názoru navíc absolutně zbytečná a nesmyslná. Dítěti je totiž vybírán vhodný osvojitel, ne naopak. A proto, i kdyby si budoucí osvojitelé vybrali na základě inzerátu dítě, krajský úřad jako zprostředkovatel by vždy zohledňoval především zájmy tohoto dítěte a nakonec by k osvojení dojít nemuselo. Česká právní úprava ani neumožňuje požádat o zprostředkování osvojení ve vztahu ke konkrétnímu dítěti. V anglické právní úpravě se mi tento způsob podpory adopcí dětí také nezdá vhodným, přestože zde inzerovat mohou pouze adopční agentury.

V souvislosti se zprostředkováváním adopcí adopčními agenturami existují v naší právní oblasti obavy z toho, že tyto soukromé agentury mohou přispívat nelegálnímu obchodování s dětmi v souvislosti s platbami a poplatky za zprostředkování. Je třeba tento mýtus vyvrátit. „The Adoption and Children Act 2002“ v s 95 výslovně zakazuje jakékoliv

¹⁰³ s 42 (2) Adoption and Children Act 2002.

¹⁰⁴ čl. 10 odst. 1 LZPS.

¹⁰⁵ NOVOTNÁ, Věra, PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2004. s. 12.

platby spojené s adoptováním dítěte, udělením souhlasu s jeho adopcí, zprostředkováním adopce, nabízením dítěte k adopci atd. Každý, kdo nabídne či slíbí jinému za takovéto činnosti peníze či jinou výhodu, nebo takovou výhodu přijme či požaduje se dopustí trestného činu, za který mu hrozí trest odnětí svobody do šesti měsíců, nebo pokuta až ve výši 10 000 liber nebo oboje.¹⁰⁶ Přípustné jsou pouze platby, které stanoví zákon (nejrůznější správní poplatky) a případně platby, které poskytnou rodiče dítěte nebo budoucí osvojitelé adopční agentuře v souvislosti s úhradou nákladů souvisejících se zprostředkováním adopce.¹⁰⁷ Další výjimky stanoví zákon. Jedná se o náklady spojené s lékařskými nebo právními službami, které osoba musela vynaložit v souvislosti s podáním návrhu na schválení adopce soudem.

8.3. Schválení adopce soudem

Soud rozhoduje o schválení adopce vydáním tzv. adoption order. „Adoption order“ je soudem vydán pouze v případě, že oba rodiče dítěte souhlasili s jeho adopcí. Bez souhlasu rodičů, případně souhlasu poručníka, může soud schválit adopci a vydat adoption order pouze v zákonem vymezených případech¹⁰⁸ - rodič dítěte či jeho poručník jsou neznámého pobytu, nebo nejsou schopni tento souhlas udělit nebo v případě, že je v zájmu dítěte, aby bylo adoptováno i bez tohoto souhlasu.

Žádost o schválení adopce podávají soudu budoucí osvojitelé. Soud příslušný k projednávání věci je ten, v jehož obvodu má adoptované dítě bydliště. Pokud se dítě nenachází na území Velké Británie, a tedy dochází k mezinárodní adopci, příslušným soudem je vždy High Court.¹⁰⁹ Česká úprava je v tomto ohledu stejná.

Soud návrh na schválení adopce neprojednává a adopci neschválí, pokud již stejní žadatelé či žadatel jednou o adopci dítěte žádali a soud jejich návrhu nevyhověl.¹¹⁰ Takovou omezující podmínku české právo nezná. Existencí překážky *res iudicate*, tedy věci rozhodnuté, je tato podmínka ale naplněna bez výslovného zakotvení v ZOR.

8.4. Následky adopce

Následky adopce jsou stejné jako v českém právu. Dítě se stává součástí nové rodiny, jeho právní vazby k biologické rodině zanikají. Na adoptivního rodiče přecházejí práva a

¹⁰⁶ s 95 (4) Adoption and Children Act 2002.

¹⁰⁷ s 96 (1, 2) Adoption and Children Act 2002.

¹⁰⁸ s 52 Adoption and Children Act 2002.

¹⁰⁹ *Adoption order for a child* [online]. CompactLaw, [cit. 26. února 2013]. Dostupné na <<http://www.compactlaw.co.uk/free-legal-information/adoption-law/adoption-order.html>>.

¹¹⁰ s 48 Adoption and Children Act 2002.

povinnosti, které jsou součástí rodičovské odpovědnosti. Každá adopce a „adoption order“ musí být zaregistrovány v „Adoption Children Register“ (s 77). Dále existuje ještě „Adoption Contact Register“ (s 80). Tento registr obsahuje informace ohledně adoptovaných osob, které mají zájem kontaktovat své pokrevní příbuzné. V druhé části registru se naopak nacházejí informace ohledně pokrevních příbuzných adoptovaných osob, kteří mají zájem kontaktovat tyto adoptované osoby.

Údaje obsažené ve výše zmíněných registrech jsou spravovány kanceláří Register General Office a registry jsou neveřejné. Tento úřad poskytne na základě žádosti adopční agentury učiněné jménem adoptované osoby záznamy týkající se narození adoptované osoby, které mohou pomoci při zjišťování identity biologických rodičů a dalších příbuzných.¹¹¹ Pokud byla osoba adoptována před účinností zákona, může požádat Register General osobně, bez nutnosti zprostředkování adopční agenturou.¹¹² Legislativa Velké Británie dává výslovně adoptovaným osobám po nabytí 18-ti let nově (od účinnosti Adoption and Children Act) právo kontaktovat své biologické příbuzné.¹¹³ V takovém případě je vhodné využít služeb registrovaných adopčních agentur pro zprostředkování kontaktu.¹¹⁴ Adopční agentury poskytují v této oblasti poradenskou činnost, nejrůznější přípravné kurzy a pohovory, které usnadní první kontakt mezi příbuznými. Pokrevní příbuzní mohou využít těchto služeb také, ale zákon jim nedává právo získat informace identifikující adoptovanou osobu bez jejího výslovného souhlasu. Navíc je pro pokrevní příbuzné tato služba zpoplatněna. Zásadně proto vždy nejprve kontaktuje osoba adoptovaná své pokrevní příbuzné.

Pokud se biologičtí rodiče nechtějí s dítětem kontaktovat, mohou v Adoption Contact Register tuto svou vůli nechat zaprotokolovat a dále udělit adopční agentuře, která adopci jejich dítěte zprostředkovala, tzv. kvalifikované nebo absolutní veto. Kvalifikovaným vetem zajistí, že budou kontaktováni pouze za jimi specifikovaných okolností, například v případě závažného lékařského zákroku nebo pokud byli závětí povoláni za dědice. Absolutní veto znemožňuje agentuře jakékoliv zprostředkování kontaktu. I takto zaznamenaná vůle nebýt kontaktován ale nemusí adopční agenturu omezit v případech zvláštní důležitosti, kdy je zde závažný důvod pro oznámení žádosti o kontakt. Takovýmto případem může být například nutnost zjištění bližších informací ohledně rodinné anamnézy.¹¹⁵

¹¹¹ s 79 (5) Adoption and Children Act 2002.

¹¹² s 79 (6) v souvislosti s Schedule 2 Adoption and Children Act 2002.

¹¹³ s 98 Adoption and Children Act 2002.

¹¹⁴ tzv. Intermediary Agency.

¹¹⁵ *Information for the people who do not want to be contacted* [online]. Adoption, Search & Reunion, 31. srpna 2011 [cit. 19. února 2013]. Dostupné na <<http://www.adoptionsearchreunion.org.uk/contact/nocontact/#adopted>>.

8.5. Srovnání s českou právní úpravou

Pokud se podíváme na základní zásady a směry, kterými se obě právní úpravy osvojení řídí, nenalezneme mezi nimi výraznější změny. Snad jen anglická legislativa podrobněji specifikuje jednotlivé požadavky a zásady. Tuto shodu bych připisovala společné účasti v Evropské unii, a tedy i společné evropské legislativě, která se v zemích uplatňuje. Dále je třeba zdůraznit, že oba státy patří mezi demokratické a vyspělé evropské země, ve kterých se zajišťuje ochrana základním lidským právům. Pokud bych srovnávala například úpravu osvojení v islámské zemi, došla bych určitě k odlišné právní úpravě.

Základní odlišnosti, které spatřuji v úpravě osvojení těchto svou zemí, je ta skutečnost, že v Anglii mohou osvojit dítě i homosexuální páry. V České republice tuto možnost právní řád neumožňuje.¹¹⁶ Homosexuální osoby mohou osvojit dítě pouze jako samostatní osvojitelé, dokud neuzavřou registrované partnerství. Důvodová zpráva k zákonu o registrovaném partnerství odůvodňuje toto omezení preferencí náhradní výchovy heterosexuálními páry.¹¹⁷ Osobně se nedomnívám, že heterosexuální osvojitelé mají lepší předpoklady stát se dobrými náhradními rodiči než registrovaní partneři. Spíše v tomto postoji vidím zakořeněnou podobu klasické rodiny s otcem a matkou a neochotu se této podobě vzdát a přizpůsobit ji potřebám společnosti. V tomto ohledu je anglická úprava pokrokovější a dle mého názoru urychluje možnosti dětí umístěných mimo svou rodinu dostat se k novým rodičům, osvojitelům.

Nejvýraznější odlišnost mezi oběma právními úpravami spatřuji ve zprostředkovávání osvojení. Ve Velké Británii mohou zprostředkovávat adopce nejen místní úřady ale i soukromé adopční agentury. V České republice není takováto možnost přípustná. OSPODY mohou maximálně pověřit vhodné osoby, ať již fyzické nebo právnické, vyhledáváním osob vhodných stát se osvojiteli, či dětí vhodných k osvojení, ale zprostředkovávat mohou pouze příslušné správní úřady. Ačkoliv se britská úprava zdá být značně liberální, existuje zde registrační povinnost agentur a s tím spojená kontrola ze strany státu. Každá adopční agentura musí splňovat požadavky stanovené zákonem a nesmí být zakládána za účelem zisku. Platby, které přijímá, mohou být jen ty stanovené zákonem, většinou se jedná za období správních poplatků v České republice. Osoby využívající služeb adopčních agentur musí pouze zaplatit skutečné náklady spojené s těmito službami. Odvažuji se říci, že zprostředkování soukromou adopční agenturou je na jednu stranu výhodné pro státní správu, které tím ubude jedna povinnost. Zároveň ale přibudou povinnosti související s kontrolou činnosti těchto agentur, a

¹¹⁶ § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství: „*Trvajícím partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.*”

¹¹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství. *Sněmovní tisk 969/0*, 2005.

proto se nedomnívám, že by měla jejich existence nějak významný podíl na zlepšení situace v oblasti osvojování a jeho zprostředkování. Jejich výhodu spatřuji v tom, že se jedná o soukromé agentury a každá osoba mající zájem o adopci dítěte si může vybrat nejvhodnější a nejlepší, tedy konkurenční boj by mohl mezi agenturami znamenat zlepšení a zefektivnění služeb. Zároveň zde ale může vzniknout obava z podplácení zaměstnanců případně z jiných činností odporujících zákonu. Je ale nutno říci, že i v české úpravě, která neumožňuje zprostředkovávání osvojení soukromými agenturami, může docházet k zneužívání úpravy a vzniku nelegálních praktik. V současnosti uvádějí autoři dva případy, kdy je osvojení zneužito k nezákonné manipulaci s dítětem. Prvním z nich je situace, kdy „osvojitel“ uzná otcovství dle § 52 ZOR se ženou, která dítě nechce a nemá zájem se o něj starat. Pokud je otec cizincem, může s dítětem i vycestovat. Manželka otce si poté dítě osvojí, souhlas matky dítěte je v tomto případě získán bez problémů. Tento postup umožňuje obejít oficiální pořadníky žadatelů o osvojení, stejně jako dlouhý proces mezinárodní adopce. Druhý případ spočívá ve zprostředkování osvojení contra legem. Pokud se osvojitelé chtějí vyhnout dlouhému čekání, mohou se „nechat seznámit“ s rodiči dítěte, kteří jsou ochotni udělit souhlas s jeho osvojením ve vztahu k těmto konkrétním žadatelům. Tímto „seznámením“ dochází k obejití mechanismu zprostředkování osvojení OSPODem.¹¹⁸

Konečné slovo má ale u obou právních úprav soud, který teprve vydá rozhodnutí schvalující osvojení a bez kterého by k legálnímu přijetí dítěte za své dojít nemohlo.

Obě právní úpravy zohledňují i právo osvojence znát svůj původ. V anglické úpravě je toto jeho právo upraveno přímo v zákoně týkajícím se adopce. V české úpravě je obsaženo v § 8 odst. 8 zákona o matrikách č. 301/2000 Sb. Osvojenec má právo nahlédnout do sbírky listin a knihy narození po dosažení zletilosti a tím zjistit svůj původ.¹¹⁹

S ohledem na všechny společné znaky a rozdíly je dle mého názoru anglická právní úprava blíže k ideálu demokratické a nediskriminační společnosti. Především z důvodu osvojování registrovanými partnery. Otázka osvojení homosexuálními páry se bezpochyby opět objeví a bude nutné se k ní nějak postavit. Věřím, že v takovém případě by již zvítězila zásada rovnosti a ochrany osobnosti, rodinného života a ochrana svobody jedince a že se česká právní úprava více přiblíží té anglické.

¹¹⁸ FRINTA, Ondřej. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, 2007, roč. 146, č. 9, s. 961.

¹¹⁹ DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanská soudní řád I. § 1 až 200za: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1351.

9. Závěr

Osvojení jako právní institut a proces je oblast práva, která znamená pro obě strany, osvojence i osvojitele pozitivní změnu v životě. Osvojení v současné právní úpravě poskytuje dětem náhradní rodinnou výchovu v případě, že se o ně jejich vlastní rodiče nemohou nebo nechtějí starat. Je to způsob náhradní péče o dítě, který není vhodný pro všechny děti, ale zároveň je to způsob nejpřirozenější a pro děti nejméně zatěžující. Náhradní rodina poskytne dítěti nové zázemí a dítě je vychováváno v přirozeném prostředí. Vzhledem k závažnosti následků osvojení - zpřetrhání právních vazeb na přirozenou rodinu, vznik nového příbuzenského poměru mezi osvojencem a osvojitelem, nabytí rodičovské zodpovědnosti za osvojence atd., český zákon zakazuje, aby zprostředkování osvojení prováděly jiné orgány, než které zákon výslovně stanoví.

Ve své práci jsem se pokusila charakterizovat proces zprostředkování osvojení a poskytnout čtenáři přehled o jednotlivých krocích celého postupu osvojení. Zprostředkování osvojení je časově náročný proces, při kterém jsou budoucí osvojitelé i dítě podrobně posouzeni z hlediska zdravotního stavu, psychiky a dalších hledisek, která mohou ovlivnit výsledný verdikt o vhodnosti osvojení. Po změně ZOSPOD, kterým došlo k vyloučení MPSV z procesu zprostředkování, se proces zprostředkování nejen osvojení, ale i pěstounské péče dle mého názoru urychlí a zefektivní. Je pouze chybou, že v současnosti ještě neexistuje jednotná databáze žadatelů o osvojení a dětí vhodných k osvojení, do které by mohli příslušní pracovníci krajských úřadů nahlížet a hledat v nich vhodné osvojitele.

Fáze zprostředkování osvojení a preadopční péči o dítě považuji za stěžejní fáze osvojovacího procesu. Při nich dochází k nalezení vhodného osvojitele pro dítě a k prověření osvojitelových schopností poskytnout dítěti prostředí vhodné k jeho dalšímu rozvoji a vývoji. Nový občanský zákoník odlišně upravuje i preadopční péči, resp. péči budoucích osvojitelů před samotným osvojením. NOZ dovoluje nejen svěřit dítě do preadopční péče žadatele, ale také do zatimní péče o dítě. Smyslem této úpravy je umožnit co nejdelší a nejintenzivnější pobyt dítěte u budoucích osvojitelů za účelem sblížení a získání co nejlepšího pohledu na budoucí soužití a vývoj vzájemných vztahů. Z hlediska právní úpravy se ale nedomnívám, že by zákony mohly nějak zásadně ovlivnit tuto fázi k lepšímu. Snad jen změna v NOZ, dle které by měl o preadopční péči rozhodovat napříště soud, je jistě vhodným opatřením sledujícím zájmy dítěte a reflektujícím závažnost tohoto rozhodnutí. Jinak je ale proces zprostředkování spíše prostor pro sociology, psychology a pedagogy než pro právníky.

Připravované změny v souvislosti se zákonem o zvláštních řízeních soudních nejsou nikterak razantní. Spíše reflektují novou právní úpravu v NOZ a sjednocují všechna řízení související s osvojením do jednoho. Tento krok také považuji za přínosný a prospěšný celému procesu. Je ale třeba zdůraznit, že soudy musí být více nuceny k prověřování vhodnosti žadatelů o osvojení vlastními novými znaleckými posudky a výsledky, aby pouze nepřebíraly informace zjištěné OSPODem. Proces osvojení trvá zpravidla několik let, a přestože si sociální pracovníci zvou žadatele o osvojení v průběhu „čekací doby“ k aktualizaci údajů, měly by soudy vyžadovat vlastní nové posudky. Na druhou stranu je třeba zohlednit i zájmy budoucích osvojitelů. S ohledem na délku zprostředkovacího procesu a preadopční péče by mohlo samotné soudní řízení o schválení osvojení vyžadující nové znalecké posudky významně prodloužit již tak několikaletou čekací dobu. Přesto je nutné trvat na tom, aby soudy při svém rozhodování o návrhu žadatelů o schválení osvojení nepostupovaly čistě formálně a automaticky a důkladně zkoumaly všechny okolnosti osvojení s ohledem na zájmy dítěte.

Osvojení zletilých osob, které navrhuje NOZ, je mnoha autory považováno za institut sice užitečný, ale špatně pojmově uchopený. Toto osvojení především nenaplnuje stejný účel jako osvojení dítěte. Jeho hlavní záměr je majetkoprávního charakteru, naopak při osvojování dítěte bereme v úvahu především potřebu poskytnout mu nové rodinné prostředí vhodné k jeho všestrannému rozvoji. Přesto není osvojení zletilého v našem právním řádu novinkou a v minulosti se osvědčilo.

Součástí mé práce je charakteristika procesu osvojení v anglické právní úpravě. V zásadě jsou obě právní úpravy stejné - základem je zájem dítěte, zprostředkování osvojení pouze zákonem pověřenými orgány a konečné schválení osvojení soudem. Výjimkou je větší liberalizace anglické právní úpravy v oblasti vhodných osvojitelů. Těmi mohou být i registrované homosexuální páry. Osobně se domnívám, že v blízké době bude osvojování registrovanými partnery povoleno i v České republice. Společenský vývoj a zákaz diskriminace donutí zákonodárce umožnit i registrovaným partnerům osvojení dítěte. S argumentací lepšího prostředí pro vývoj dítěte u heterosexuálních partnerů než u partnerů registrovaných nekoresponduje skutečnost, že osamělá homosexuální osoba může osvojit dítě bez jakýchkoliv zákonných restrikcí. Zároveň vývoj právních úprav v evropských a dalších demokratických státech výslovně směřuje k umožnění tohoto právního kroku i registrovaným partnerům.

Skutečnost, že ve Velké Británii mohou zprostředkovávat osvojení i soukromé adopční agentury, je mnoha odborníky považována za prostředek možného nelegálního

obchodu s dětmi. Osobně se domnívám, že v anglickém právním řádu existuje dostatečně mnoho prostředků kontroly činnosti těchto agentur, ať již samotnou povinností registrace nebo požadavky na jejich vedení, zaměstnance atd. Otázku ovlivnitelnosti zaměstnanců soukromých agentur finančními a jinými úplatky považuji na druhou stranu za větší riziko vzniku nelegálního obchodu s dětmi. Při zprostředkování způsobem upraveným v českém právu je třeba spolupráce mnoha orgánů a osob, a tedy je možnost uplácení a ovlivňování procesu značně komplikovaná, ne-li nemožná. S ohledem na toto riziko považuji českou právní úpravu za vhodnější a bezpečnější, zaručující dosažení nejlepšího zájmu dítěte. Adopční agentury sice umožňují lepší služby žadatelům o osvojení, ale tato výhoda nevykompenzuje rizika, která jsou se zprostředkováním soukromými subjekty spojená.

Na otázky zmíněné v úvodu své práce jsem tímto podle mého názoru odpověděla.

Závěrem bych ráda poznamenala, že osvojení dítěte je proces náročný jak pro samotné děti, tedy pokud se nejedná o děti, které ještě tento proces vnímat nemohou, tak hlavně pro žadatele. Dlouhé čekání na vytoužené dítě je samo o sobě psychicky náročné. Touto cestou bych chtěla vyjádřit svůj obdiv nad citlivým a svědomitým přístupem pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí, kteří se na procesu podílejí. Jejich podpora směřující k žadatelům a zároveň důraz na zájmy osvojovaných dětí, umožňují tento zdlouhavý a namáhavý proces vydržet až do úspěšného konce.

10. Seznam použité literatury

Monografie:

BAINHAM, Andrew. *Children - The Modern Law*. 2. vydání. Bristol: Jordan, 1998. 627 s.

BURROWS, Andrew a kol. *English private law*. 2. vydání. New York: Oxford University Press, 2007. 1848 s.

DAVID, Ludvík a kol. *Občanský soudní řád: Komentář. I. díl*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009. 1108 s.

DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanská soudní řád I. § 1 až 200za: Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1579 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s.

HOFROVÁ, Veronika, ROTREKLOVÁ, Eva. *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů; koncepční a metodické poznámky*. Brno: Triada, poradenské centrum, 2009. 38 s.

HOLUB, Milan a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha: Leges, 2011. 456 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. přepracované a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2006. 398 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství: Komentář*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. 558 s.

NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: Komentář*. 3. aktualizované a doplněné vydání. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2007. 471 s.

NOVOTNÁ, Věra, PRŮŠOVÁ, Lenka. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2004. 159 s.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha a. s., 2012. 95 s.

RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999. 228 s.

ŠKÁROVÁ, Marta a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde Praha, 2009. 1263 s.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí*. Praha: LINDE nakladatelství s. r. o., 2005.

VODÁK, Pavel. *Problémy osvojení dětí*. 1. vydání. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967. 243 s.

Příspěvky ze sborníků:

ROTREKLOVÁ, Eva, HOFROVÁ, Veronika. Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů. In *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: sborník z IX. celostátního semináře NRP: Brno, 30. 9. - 1. 10. 2009*. Brno: Triada, poradenské centrum, 2009, s. 43 - 47.

SEDLÁK, Petr. Úvod k právní úpravě osvojení v rekonstrukci soukromého práva. In *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: sborník z XI. celostátního semináře: Brno, 12. - 13. 10. 2011*. Brno: Triada, poradenské centrum, 2011, s. 49 - 53.

Časopisy:

FRINTA, Ondřej. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, 2007, roč. 146, č. 9, s. 961.

KOTEK, Miloslav, ROTREKLOVÁ, Eva, WESSELÁ, Veronika. Příprava budoucích pěstounů a osvojitelů na přijetí dítěte do rodiny. *Náhradní rodinná péče*, 2001, roč. 4, č. 1, s. 14 - 15.

NEDOROST, Libor, VĚTROVEC, Vladislav. Několik poznámek k osvojení dítěte. *Právo a rodina*, 2004, roč. 6, č. 1, s. 7 -10.

NĚMEČEK, Jaroslav. K problematice přípravy budoucích osvojitelů a pěstounů k přijetí dítěte do rodiny. *Náhradní rodinná péče*, 2001, roč. 4, č. 1, s. 9.

Internetové zdroje:

www.adoptionsearchreunion.org.uk

www.baaf.org.uk

www.compactlaw.co.uk

www.education.gov.uk

eklep.vlada.cz

www.legislation.gov.uk

Zákony, jiné právní předpisy a důvodové zprávy k zákonům:

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška MPSV č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Důvodová zpráva k zákonu č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství

Návrh zákona o zvláštních řízeních soudních

Důvodová zpráva k návrhu zákona o zvláštních řízeních soudních

The Adoption and Children Act 2002

The Adoption Agencies Regulation 2005

Shrnutí práce

Obsahem mé práce je popis a zhodnocení procesu zprostředkování osvojení a preadopční péče v české právní úpravě.

Aby má práce byla koncepčně rozvržena, na začátku se věnuji obecnému výkladu o osvojení, jeho základním předpokladům a rysům. Z důvodu nové rekonstrukční úpravy občanského práva se v těchto úvodních kapitolách zmiňuji i o úpravě osvojení z pohledu NOZ.

Podstatnou část práce tvoří charakteristika procesu zprostředkování osvojení v České republice a postupu jednotlivých zainteresovaných orgánů. Součástí tohoto úseku práce je i přiblížení procesu odborného posuzování žadatelů o osvojení a osvojenců krajskými úřady, přípravy budoucích osvojitelů na příchod dítěte a způsob výkonu preadopční péče.

Na konci práce jsem se věnovala řízení o osvojení, které završuje tento komplexní proces osvojování a jehož výsledkem je rozsudek soudu schvalující osvojení (případně zamítavý rozsudek). Vzhledem k připravované rekonstrukci právní úpravy nesporných řízení jsem část této kapitoly věnovala nové úpravě řízení o osvojení v zákoně o zvláštních řízeních soudních.

Na závěr jsem se pokusila shrnout úpravu osvojení v zahraniční, anglické, právní úpravě a srovnat ji s českou.

Summary

The content of my work is to describe and evaluate the process of arranging an adoption and pre-adoption care in the Czech legislation.

To achieve a conceptually divided work, the beginning of this work deals with the general interpretation of adoption, its basic assumptions and characteristics. Due to new adjustments in recodification of the Civil Code, I have also added some new law regulations of adoption.

A substantial part of the work is to characterize the process of arranging the adoption in the Czech Republic and the procedure of each of the authorities involved. This part of work is also engaged in approaching the process of evaluation of applicants and children by the regional authorities, the preparation of prospective adopters and the way of conducting the pre-adoption care.

At the end of my work I have concentrated on the proceedings of adoption. The result of this final part of an adoption process is a court judgement approving adoption or rejecting

it. Due to the upcoming new recodification of civil non-contentious proceedings, I devoted part of this chapter to the new regulation of adoption proceedings.

In conclusion of my thesis, I have also tried to summarize the adoption process and regulation in foreign, English, legislation and compare it with the Czech one.

Klíčová slova - Keywords

Osvojení - Adoption

Dítě - Child

Adopční agentura - Adoption agency

Zprostředkování osvojení - Arrangement of adoption

Preadopční péče - Pre-adoption care

Řízení o osvojení- Proceedings of the adoption

Zákon o rodině- Family Act

Zákon o sociálně právní ochraně dítěte- Act about social protection of children

Nový občanský zákoník - The new Civil Code